

Mr. adoară *).

În interesantul său studiu asupra dr. (a)doară, pe care-l explică din *a doua oară*¹, dl Procopovici nu vede cum s'ar putea subsuma supț aceeași categorie mr. *adoară*, atestat în „Basmele“ d-lui Per. Papahagi, cu înțelesul de: „în zori de zi, pe la cântatul cocoșilor, spre cântători“ și-l derivă din *ad-horam*, alăturându-l la tirolezul *adora*, „frühzeitig“ (DR., III, 642).

Că *oară* (lat. *hora*) intră în compoziția cuvântului, e neîndoios. Că direct sau prin determinantele sale, acest termen de timp prin excelență ne întâmpină pretutindeni: *de bonne heure*, „de vreme, de timpuriu“, e în deobște cunoscut²; faimosul *siesta* e, în ultima analiză (cf. lat. *meridiare*, fr. *faire la méridienne*, rom. *a face amiază, popasul de după prânz*), iar *noon*, cuvântul englez obișnuit pentru „amiază“, nu e decât lat. *nona*, sc. *hora*³; dr. *cinioară* perpetuiază, cum a dovedit dl Drăganu (DR., III, 693), pe lat. *cenae hora*⁴.

Termenii latini de cronometrie au avut deci o mai mare vitalitate decât s'ar crede.

Cântatul cocoșului e, pe de altă parte, un element cronometric din cele mai generale: *pe la cântători*, sc. *cocoși*, e pretutindeni cunoscut (cf. și „Tot în glas de cântători, În vărsatul ăl de zori“, la Românii din Serbia, col. Giuglea-Vâlsan, p. 188,

*) Aceste etimologii și articolele următoare de V. Bogrea s'au cules după moartea autorului, care nu a mai ajuns să facă corecturile. Manuscrisul fiind foarte greu de citit s'au putut strecura greșeli de tipar, pentru care cerem iertare cetitorilor.

¹ Cf. și *adăoară* = „a doua oră“, din Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 387.

² Pentru *bunăoară* = de exemplu (cf. à la *bonne heure*!), *exempli gratia*, gr. *παράδειγματος χάριν*, să se compare și lat. *verbi gratia* cu rom. *de-o vorbă*. — *Adineauri* (cf. *odinioară* cu vr. *nece odeneoară* = niciodată) vorbește și el pentru explicarea lui *purure* din lat. *per + hora*, ca și sinon. alb. *perhera* (P. Skok, în „Archivum Romanicum“, 1924, p. 157)

³ Ceasul al 9-lea, adică 3 p. m., eră, după regula benedictină, menit pentru întreruperea ajunului, pentru *dejun*; practic, însă, ceasul dovedindu-se nepotrivit, iar pe de altă parte „regula“ însăși fiind imutabilă, s'a găsit un modus vivendi, dându-se oara dejunului cu trei ore în urmă, la sexta, dar păstrându-se denumirea consacrată de *nona*; v. în special G. Billfinger, *Die mittelalterlichen Horen und die moderne Stunden*, Stuttgart, 1882, citat de Fr. Rühl, *Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit*, Berlin, 1897, p. 211.

⁴ Cf. și cântecul popular „Aseară pe vremea cinei“ din colecția Fira—Kiriac, p. 25.

cum și mr. *cătândoraș* = *cântătoriși*, despre care Capidan, DR., III, 757) și expresia corespunde exact lat. *galli cantus*, *gallicinium* (cf. *de pullorum cantu*, în „Peregrinatio Aetheriae”, ed. Heraeus, c. XXX, p. 38), gr. ἀλεκτροφωνία, pol. *kuro-piew* s. *-piej* „Hahenschrei, Mitternacht” (Berneker, s. v. *kurz*), vsl. *pevec*, „cocoș”, lit. : „cântător” (s.-cr. *pievac*, idem : Mažuranić, 915) din care și vr. *pevef*, idem (cf. *Arhiva*, Iași, 1924, p. 84, n. 6).

Textul citat al „Silviei” dă, însă, ceva mai departe (c. XXXIV), ca determinare de timp, expresia : *a pullo primo*, de la întâia „cântare a cocoșilor” : „Item quarta feria aguntur omnia per tota die *a pullo primo* . . .” (p. 40), iar de *gallus secundus* vorbește, tot ca fixare a timpului, Iuvenal, în pasagiul celebru în care arată că rezultatul indiscreției sclavilor e că „cârciumarul de alătura știe înaintea de zorii zilei ce a făcut stăpânul bogat [oricât s’ar obosi !] pe la cântatul cocoșilor de-a doua oară”, *ad cantum galli . . . secundi* (*Sat.* IX, 107)¹.

La fel cu Romanii însă, fac și Români din popor. Răposatul pâr. Marian (*Ornitologia*, II, art. *Cocoș*) scrie : „Clasa de jos a poporului român . . . călăulează oarele nopții după cântatul cocoșilor . . . , și anume : când cântă cocoșii întâia dată, atunci e miezul nopții ; când cântă *a doua oară*, sânt aproape trei oare de dimineață ; iar a treia oară când încep de cântă, . . . atunci îndată se și face ziuă” (p. 242 sp.).

Mi se pare, deci, că mr. *adoară* poate fi înțeles foarte bine ca exprimând eliptic acest „cântec al cocoșilor de *a doua oară*”², și intră, astfel, foarte bine în cadrul explicației generale propuse de dl Procopovici³.

aer.

Înțelesul bisericesc al acestui cuvânt și contaminația sa cu *aer* „văzduh” (v. Dicț. Acad., o. v.) are unele neclarități, care

¹ Despre semnificarea mistică-religioasă a cântării cocoșului (și a treia oară), v. rev. „Tudor Pamfile”, II (1924), p. 68.

² Această explicație a fost comunicată într’o ședință a „Muzeului L. I. R.” din Decembrie 1924. — În *Dicț. étym. du macédo-roumain*, I, Iași, 1925, p. 135, G. Pascu așează de asemenea pe mr. *adoara* sub *oară* și-l compară cu dr. *la cântatul de al doilea* ‘au deuxième chant du coq’.

³ Cred că și *dori*, de a ~, pe viitor, în anul ce vine: „În anul ăsta ară tu pământul, *de-a dori* îl voi ară eu”; „pe *de-a dori* bagă-te la mine slugă” (Viciu, 41) = de *adoară*, de *a doua oară* (cf. *didiori* = de două ori), u. e. anno insequente, secundo.

se lămuresc deplin, dacă ne gândim la sl. coresp. *vozdochŭ*, „văzduh” (aşa în *Stoglav*, ed. E. Duchesne, Paris 1920, p. 60), explicat prin aceea că „avec ce voile le prêtre évenste les *Saints dons* quand on chante le *Symbole* de la foi” (*ibid.*, n. 2).

aliman; alimăni (a se).

‘A ajunge la *aliman* = a nu mai fi chip de scăpare, a fi la mare strâmtoare; être à l’extrémité’. — ‘A se *alimăni* = s’etablir chez quelqu’un à la manière d’un intrus; s’etablir, s’abattre”.

Dicț. Ac. crede că se poate plecă de la sensul de „a ajunge la hotărîrea de a fi haiduc”, „a se stabili, ca haiduc, într’un sat strein, ca să i se piardă urma”, pentru a se admite ca bază turc. *alaman*, „hoț de codru, haiduc”. Șăineanu, care propunea altădată (*Elem. turc.*, p. 9) arab. *el-emân*, „sûreté”, și *liman*, „port”, a renunțat la aceste explicații (*Dicț. univ.*⁴, s. v.), respinse pur și simplu de Hasdeu (*Etym. Magn.*, I, 872), care vedeă în *aliman* pe *Alaman*, „Aleman, Neamț”.

Totuși, dacă la *liman*, „port”, ca refugiu al unui naufragiat, nu ne putem gândi, când e vorba de expresia citată, al cărei înțeles nu e acela de a fi la liman, la adăpost, ci tocmai contrariul, cellalt cuvânt turcesc, citat de Șăineanu, ni se pare că cuprinde toată taina *alimanului* nostru.

În adevăr, turc.-arab *el-emân* nu înseamnă numai „sûreté, sauf-conduit, quartier”, ci și „grâce, pardon” (Zenker, 85^b) = cunoscutul *aman*, din care expresia perfect sinonimă: „a fi (s. ajunge) la aman = être à la dernière extrémité” (v. Dicț. Acad., s. v.)¹, iar, pe de altă parte, există și un turc *emâni*, „celui qui accorde un sauf-conduit, qui se met sous la protection; chrétiens étrangers au pays et qui vivent sur la foi des traités” (Zenker, 94^b), care coincide perfect cu sensul lui *alimăni* românesc².

Varianta *alivănesc* (mă), „mă alipesc de cinevă să trăiesc” (rev. „Ion Creangă”, V, [1912], p. 315), care ne făcea să ne gândim la un reflex prin Bizanț (*ἀλιβάνος) al lat. *alibanus*, „au-

¹ Cred chiar, că *aliman* și *aman* nu sânt decât dubletul aceluiași cuvânt oriental; primul în forma articulată, cellalt fără articol.

² O paralelă semantică — în sensul de „nenorocit” al lui *alimănit* — avem în germ. *Elend* „mizerie” propriu: „Aufenthalt im fremden Lande”. — Dar pentru *alimănit*, cf. și *Șezătoarea* XXXIII (1925), p. 13, unde el e glosat: „bleștem ușor, nu rău, ce se adresează mai ales copiilor când nu se astâmpără: Fi (*sic*) alimanit (*sic*) să fi (*sic*)!”.

„bain“, se explică foarte bine că o formă secundară din *alimănesc*, și tot ca atare trebuè explicat — poate și ca o contaminație cu *eliberez* — acel *a se alibări*, „a se despărți“ de Ia Românii din Serbia (Giuglea-Vâlsan, p. 387).

aneraide.

Așa numește Cantemir (*Descr. Mold.*, ed. Pascu, p. 157) pe Nereide: „(Călușerii) în tot timpul acela [de la Înălțarea Domnului până la Rusalii] nu dorm niciodată decât supt coperișul unei biserici, căci cred că, dacă s'ar culcă în alt loc, îndată ar fi apucați de *aneraide*, pe care ei le numesc *frumoase*“¹,

Evident, avem a face cu o „etimologie populară“ a lui *Νεραϊδες*, *Νηρηϊδες* cu *ἀνήρ*, — *δρός*; cf. și ngr. *ἀνεραϊδοβαρημένος*, „von den Neraiden geschlagen“ (*Indogerm. Forsch.*, XXV, p. 375 sqq.), echivalând exact cu „luat (pocit) de lele“ al nostru. — Pentru *Frumoase*², compară și ngr. *καλαὶ ἀρχόντισσαι* ‘belles dames’, nume al Nereidelor (v. Korais, *Ἐτακτα*, IV, 211, s. v. *καληκάντζαρος*), cum și *ἡ καλή τῶν ὄρεων* din Psellos, redată de Allatius (c. 1630) prin *pulcra nemorum sive montium*, — ceea ce nu e o „amplificare“ fără rost, cum crede Lawson (*Modern Greek Fölklor und Ancient Greek Religion*, p. 167). ci se explică logic prin dublul înțeles al lui *ὄρος*, ‘munte’ și ‘pădure’ (cf. *codru*, sl. *gora*, etc.); compară de asemenea sinon. *ἡ βασιλισσα τῶν βουνῶν* ‘the queen of the mountains’ (*ibid.*, 169).

antică.

Intr’o foaie de zestre din 1823: „1 pereche cercei de aur sfranțuzesc; 1 inel asemene, cu lumina de *antică*“ (Rev. Istorică, X [1924], p. 272). — Dintr’un zăpis din 1816: „să se știe că i-am vândut [lui Ionița Dofțoru de la Fiștov = Sviștov, Șiștov!] pe Radu țiganu în tl. 400... și să-mi mai aducă o *antic* (sic)“ (Arhivele Olteniei, II [1923], p. 216).

Identitatea cu it. *antica*, resp. ngr. *ἀντίκα*, „Ring oder Stein

¹ „Lucrătură frigiană“ (*ibid.*, 156) traduce rău pe *opus phrygium* ‘broderie cu fir (de aur) s. sârmă’.

² Cf. și Budai-Deleanu, *Țiganiada*, ed. Cardaș, p. 81, nota: Un *codru*, în care se ziceă de cei bătrâni că lăcuiesc *cele frumoase* și multe năluci ac....“.

mit Aufschrift“ = turc. *antiqa*, „alter Kunstgegenstand“ (cf. G. Meyer, *Neugr. Studien*, IV, 11), e evidentă¹.

Dicţ. Acad. nu-l menţionează, iar Şăineanu — ceea ce e mai curios — înregistrează, fără etymon, numai un *antică*, „1. ră-măşiţă curioasă din antichitate; 2. totalitatea obiectelor de artă din Grecia şi Italia“, pentru care cf. germ. Antike (sc. *Welt*).

De însemnat şi tautologia *antică veche*, care se aude prin Moldova şi'n înţeles figurat de „poamă bună“, „soiu rău“; cf. *sculă*, *odor*, *podoabă* (ironic).

arancă.

'*Arancă* (s. *harancă*) = tot una cu armeană; se zice despre muierile rele de gură, pe lâng'aceea urite şi uricioase; pe bărbaţii de asemenea categorie îi numesc *haruţă* (ca şi pe armeni)¹.

Cuvântul, publicat, împreună cu alte „cuvinte dialectale“, în nrul pe Nov.-Dec. 1925 (p. 132) al rev. „Comoara Satelor“, după un glosar ms. din 1868, atribuit fostului protopop Benjamin Pop din Mureş-Uioara, sugerează, la prima vedere, identificarea cu ungurescul *arang*, *harang*, „clopot“ (v. Dicţ. Acad.).

În realitate, însă, lucrul stă altfel, şi, în fond, glosatorul are dreptate: *Arancă* e, în adevăr, „tot una cu armeană“, dar numai ca înţeles; ca formă, el reprezintă, de sigur, un femin. *Ariancă*, al cărui corespondent masc. *Arian*, ca şi primitivul său, *Arie* („Arie spurcată“ etc.; cf. Dicţ. Acad., s. v.), are, pe lângă înţelesul mai general de „eretic“, şi pe acela, special, de „Armean“. *Haruţ* e, evident: *Harîuţ*, *Ariuţ* (cf. totuşi şi: *Arfi-urfi*). *Ariancă* a dat: *arancă*, în acelaşi chip, precum *Arieni* a dat *Areni* (v. *Anuarul Inst. de Ist. Naş.* din Cluj, I, 389).

avela.

Epitetul, care designează în Moldova de Nord un „type de femme acariâtre, mégère“, având de sinonim pe *scorpie* şi *aspidă* (*aschidă*), a fost explicat de Hasdeu (*Etym. Magn.*, II, 2158) ca o modificare a rut. *Iaveda* = *vidmina* „monstru, fiinţă infernală“, sub influenţa lui *Avel*.

Dar *Avel*, tip al fratelui bun, jertfit de cel rău, nu se vede

¹ Pentru sinon. mr. *antică*, v. acum Pascu, *Dicţ. ét. du macedo-roum.*, I, 200, No. 44.

de loc ce amestec ar putea să aibă aici, iar, pe de altă parte, paralelele *scorpie* și *aspidă* (primul menționat chiar de Hasdeu)! conduc în chip firesc spre ngr. ἀσπίδα „lipitoare“, fig.: „ființă rea, care sugă sângele, ca o lipitoare; vampir“. Contaminat la rigoare, cu *Savela* = Sibila mitologiei populare, un *avdelă* (existent, ca atare, în aromână), explică, socot foarte convenabil pe *avelă*².

băgă (a).

Explicația propusă de G. Giuglea (DR. II, 372)³ mi se pare nu numai ingenioasă, ci și foarte probabilă.

Adăugim că există și'n turcește un *bag*, „lien, noeud, bande, bandlette, courroie; botte de foin ou paille, faisceau; Band, Binde, Schnur, Schlinge, Riemen, Fessel, Bund, Gebund *bag jeri*, die Stelle (an Armen oder Beinen) wo die Fesseln angelegt werden“ (Zenker, 167 a): formule romanice cu *o* (it. *boga* etc) ale prototipului germanic apar, deci, în turcește cu *-a-*, în tocmai ca și'n românește.

De însemnat e și *bëgëtură* — impositio din *Anon. Bănățean* (ed. Crețu, p. 329).

baladur (ir).

‘Balconul din naintea porții de casă, g. Balkon vor dem Hause’ (Iosif Popovici, *Dialectele române din Istria*, I, 145).

Evident, un reflex dialectal it. (ven.) al obișnuitului *ballatoio*, ml. *ballatorium*, „moenianum, vulgo balcon“ (Ducange, s. v).

balanță.

Se consideră, de obicei, ca un neologism francez (v. *Dicț. Acad.*, s. v.), pe când, de fapt, e it.-gr. *balanza* (G. Meyer, *Ngr.*

¹ Interesantă de notat, această comparație din *Cronograful* lui Dionisie Eclesiarhul (*Tesauru*, II, 193): „aveau urechile astupate ca *aspidele*“ (despre oamenii fără milă ai Stăpânirii). — Alte epitețe satirice de acest fel, la adresa femeilor rele: *viespe*, *viperă*, *năpârcă*, *streche*, *vidră*, *omidă*, etc., v. la Candrea, *Porecele la Români*, p. 51 sqq.

² Nu credem în amestecul *Vilelor*, a căror zonă de extindere nu cuprinde Moldova.

³ Și relativ la lat. *fracta* = vgr. φράκτα ca etymon al it. *fratta*, „Zaun“ (*ibid.*, pp. 255, 400), mai putem adăugi că cuvântul vgr. trăiește până azi în ngr. φράκτης, ó, „Zaun, Gehege“ (Mitsotakis); cf. și Rohlf's, în *Archivum Romanicum*, 1925.

St., IV, 68). Dovadă: dubletul mold. *palanță*, care reproduce exact pe ngr. *παλάντσα* 'Wage' (*ibid.*).

Ca o curiositate mai mult însemnăm aici, că, în „Istoria Universală adică de obște“ a lui Milot—Molnar, Buda, 1800, p. 27, aflăm atestat „*bilanța* sau cumpănirea“¹.

Mr. baltu.

‘Monopol’: „tutumca s’feai *baltu*, tutunul s’a făcut monopol“ (Dalamatra, 36).

Nu s’a învrednicit de atenția etimologiștilor (și Pascu îl ignorează), poate pentru că e prea ușor de explicat — prin ngr. *ἀπάλλω* — din același termen juridic it. *appalto*, *dare appalto* s. *in appalto* ‘concedere ad ălruui per una somma determinata i pubblici dazi’, care a dat în dr. pe *apalt* ‘ferme, bail’: „contracci cu *apalt*“, „*apaltul* cărților de joc“ (v. Dicț. Acad., s. v.)².

bâre.

Se chiamă „crestătura pe harag (pe instrumentul cu care măsură bacia laptele)“: Viciu, *Glosar*, p. 18.

Vădit același cuvânt cu rus. *birka* ‘Kerbstock’ (cf. și Schrader-Nehring, *Reallex. d. indogerm. Altertumskunde*², art. *Schreiben und Lesen*).

bărdăoasă.

Se admite în de obște, cu multă probabilitate, că acest cuvânt atestat în Lex. Budan cu înțelesul de „manducus, terriculum, terriculumamentum, der Popanze“ (el figurează deja, sub forma *bărdăoază* și cu traducerea ‘histrio’, în Dicționarul latino-român atribuit de Crețu lui T. Corbea), nu e decât o variantă a lui *burduhoasă* „burtoasă“ (cf. Dicț. Acad., s. *burduhos*).

Sânt însă două cuvinte, a căror relațiune cu *bărdăoasă* nu poate fi ignorată: nsl. *brdavz* ‘Grobian’ pus în legătură cu

¹ Aceeași traducere, remaniată, din care s’a tipărit anterior singur fragmentul semnalat de dl N. Iorga (la Sibiu, 1798), dă — evident, ca reflex al originalului francez — și neologismul *espas* (p. 7: „cât *espas* mare de vreme“), unde Molnar are: „cătă mare de vrême“ (p. 7).

² Cf. și *abalda*, înregistrat de *Lex. Bud.* cu sensul de ‘horreum, emporium mercium’.

germ. *Bardauz*, cuvânt onomatopeic, imitând zgomotul înfundat al căderii unui corp (v. *Arch. f. sl. Phil.*, XXXIV, 32) și, poate, *fârtăuză* „mauvaise plaisanterie“ (Dicț. Acad. *ad voc.*).

beigamber.

‘Au fost groznică jale de Turci; le-au dat [Muscalii] hăgmă (sic), i-au jefuit și îi trimete la Craiova, cu totul împreună, cu *beigamberi* (sic) lor’ (N. Iorga, *Scrisori de negustori*, București 1925, pp. 196—7)

Cuvîntul e, credem, identic cu turc.-pers. *pejgamber* ‘Apostel, Prophet’, din care și sârb. *pejgamber* ‘Christus’ (v. Miklosich, *Die türk. Elemente in den südost.- u. osteurop. Sprachen*, în „Denkschriften“ ale Acad. din Viena pe 1890, p. 11).

belbas.

Se spune, prin Moldova de sus, unui „om simplu, prostănac“.

Probabil, o metatesă din rus. *balbes*, ‘Dummkopf, Tölpel’, el însuși din *bilbes*, forma chirghiză a turc.-osmanliu *bilmez* ‘ignorant’, din care rut. *bel'mes* (Berneker, s. v.).

bertelie.

Am explicat acest cuvânt, însemnând „ourlet (à la ceinture d'un vêtement), repli, poignet, col, liséré, l'isière, ceinture“, din it. *bertelle*, „bretelles“ (*DR.*, II, 651)¹.

Voim acum să adăugim că există o variantă metatetică *belterie*, „fășie de postav, pânză sau hârtie, îngustă sau lungă“ (rev. „Șezătoarea“, XXXII [1924], 135), *belterii*, „fășii din coaja unui arbore“ (rev. „Izvorașul“, IV, no. 13, p. 4), și că turcește (resp. pers.) există, așîșderea, un cuvânt asemănător, *pertüle*, „mitre: die persische Mütze“, după Zenker (186^b), care dă însă, după Meninski, și sensul de: „fasciae, teniae pedales“ (*ibid.*).

Nu trebuie pierdut din vedere, însă, mai ales nsl. *bațtora*, *bațtara* ‘Hosenlatz’, pl. *bațtore*, *bațtre* ‘Falltor’, care ar reprezintă, după R. Perušek (*Arch. f. sl. Phil.*, XXXIV, 20), pe germ. *Falltor* însuși, prin venețian. *rebaltela* ‘quella parte delle brache che copre lo sparato della parte dinanzi’.

¹ Despre fr. *bretelle* și familia sa vorbește pe larg Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, 390 sq.

bibi.

Se consideră, în genere, ca un neologism frances: *bibi*, „chéri, bien-aimé“ (v. Dicț. Ac.).

Să ne gândim însă și la posibilitatea originii orientale, fiindcă un turc-pers. *bibi*, „femme honnête, dame, demoiselle“ (Zenker, 231°), există, ca și un turc. *bîbek* „prunelle, Augapfel“ (*ibid.*).

bijog.

Moldovenismul, întrebuițat mai ales sub forma: „ghijog“ (ghijoagă), pentru un „cal bătrân“ (cf. Dicț. Acad.), ar putea fi același cuvânt cu turc. *bişak*, *bişek*, ‘vieux; alt’ (Zenker, 199°).

Rut. *bižak* ‘Läufer’, la care-l reduce Dr. D. Scheludko (*Balkan-Archiv*, I, 160), are, de sigur, altă proveniență: rad. *bež-(iti)* ‘fugire’.

Cu totul diferit e omonimul *bigioc* ‘mânz’ (DR., I, 79, n.), care ar putea fi identificat cu rut. *bičok* ‘junger Ochs’ (Želechowski, I, 27).

bleg.

1° Pendant, aux oreilles pendantes; 2° Mou, veule, nigaud niais, sot’ (v. Dicț. Acad., care declară etimologia necunoscută).

Legătura etimologică cu vsl. *blagъ*, „bun, blând“, prin ideea conexă de „inofensiv, docil, incapabil de reacțiune, imbecil“, cuprinsă și’n ngr. *ντόμπος* einfältig’ = vsl. *dobrz* gut’ (G. Meyer, *Ngr. Stud.*, II, 48), se confirmă totuși până la evidență prin sinonimul ngr. *μπλαγόφτικο*, „Bezeichnung von Hunden und Ziegen mit herabhängenden Ohren“ = *blagъ* + *ἀφτί*, *φτί* ‘ureche’ (G. Meyer, *o. c.* II, 44).

boranță.

Nume al plantei *borrago* (ml.), zise și: „limba-mielului“ (Panțu).

Limba, prin mijlocirea căreia a venit la noi cuvântul, e, foarte probabil, cea greacă-modernă, unde găsim un *μπούαντζα*, glosat: *ἀρμπέτα* (erbeta) sau *βούγλωσσον* („limba-boului“) și identificat de Korais (*Ἄτακτα*, IV, 340) cu același ml. *borrago*: forma

ngr. e mai apropiată de cea românească decât toate celelalte re-flexe din limbile vecine, consemnate în Dicț. Ac., s. v.¹.

boscorodesc.

Am încercat mai de mult (v. DR. II, 899) să explicăm pe *bodogănesc* 'marmotter, grommeler, grogner' ca o metateză din **bogodănesc* (< sl. *bogodan-*), deci ca un ecou din vremea când preoții noștri slujeau în slavonește, cum sânt, foarte probabil, și sinonimele-i *bogonosî* (raportat, cu drept cuvânt, la *bogonos*, „theophoros“, etc.) și *blodogorî* = *blogodorî* (sl. „mulțămî“; cf. Dicț. Acad.): forma **bodorogănesc*, *bodogănesc*, de la-care vrea să plece Șăineanu pentru a explica pe *bodogănesc* ca o forma-țiune onomatopeică, analogă lui *hodorogesc*, e sau pur ipotetică, sau secundară.

Cred însă că pot lămurii acum, măcar cu aceeași probabili-tate, un alt termen al seriei: *boscorodesc*.

Dicționarul Academiei, care-l glosează exact: 'faire des incantations...; parler à voix basse...; parler indistinctement', îl consideră ca onomatopeic, format „poate prin fuziunea lui *bolborosî* + *boscoade*, s. cu ung. *boszorka*, vrăjitoare“. Cihac pro-puneă ca etymon pe rus. *vozgovoriti*, „commencer à parler“². Titkin vede posibilitatea unei corupții din *boscoane*; Șăineanu îl declară de origine necunoscută.

De fapt, *boscorodesc* al nostru e rut. *božkoróditî* 'Hokus Pokus treiben' (Želechowski, *Ruthen.-deutsches Wörterb.*, I, 37)³.

În ce privește vechimea cuvântului (lexicele citate nu cu-nosc decât exemple moderne: din Alexandri, Negruzzi, Creangă), observăm că el e atestat încă în textele coresiene: „Până acmù socotiți ce-ați învățat: mai nemică, că nu știți nemica; derep ce,

¹ Ulterior (*Balkan-Archiv*, I, 160), cuvântul a fost derivat din rutenește *barancja*, gen. de la *baraneć* 'Bärlapp', de D. Scheludko, care pleacă de la varianta *baranță*.

² Din sl. *pogovoriti* avem, însă, dialectal: *povogărî*, „a critica, a vorbi de rău“ (E. Novacovicu, *Cuvinte bănățene*, p. 18).

³ Un rut. *božkar* (s. *božkodajlo*) 'Frömmier, Mucker, Scheinheiliger', pe care-l găsim tot acolo, concurează pe „Dumnealui Monsiu Bartolomeiu *Boscu*“, adică *Bosco*, ca prototip al lui *boscar* al nostru (v. Dicț. Acad.), firește nu-mai în ipoteza că vârsta acestuia s'ar dovedi anterioară an. 1826 (cf. în special: O. Lugoșianu, *Boscărie — o serbare la Iași în 1834*, în „Biblioteca Nouă“ din Craiova, 1896, p. 6 sqq.).

că n'ași înțeles, că popii au *boscorodit* în bisearecă“ (*Cazania*, apud N. Iorga, *Istoria literaturii rom.*, ed. a II-a, vol. I, p. 186), „nu *boscorodiți*, că va bate voi Domnul“ (*Molitvenic*; *ibidem*, după *Prinos Sturdza*, p. 251).

bouri.

Se zice și despre mărginile pălăriei: „*bouril* pălăriei“ (Sadoveanu, *Privești dobrogene*, p. 140).

Mă gândeam altădată la o etimologie populară din neologismul *boruri* (borduri), întrebuițat de asemenea.

Acum cred că avem a face, originar chiar, cu *bour*: termenul se va fi aplicat mai întâiu pălăriilor cu două coarne — faimoasele (*chapeaux*) *bicornes*, răspândite prin campaniile lui Napoleon până în cele mai îndepărtate părți ale Răsăritului¹.

bruft,-uî, -uială.

Le punem la un loc, pentru că atât verbul (cu variantele *brustul* și *bruslui*), cât și derivatul substantival au la bază, evident, pe *bruft*, atestat în înțeles de „lut moale ce zidarul aruncă pe pereți“ (cf. *tencuială*—*tencui*—*teanc*), din care se explică ușor — prin sensul de „a împrôsca, a murul“ — și accepțiunea figurată de „a terfeli, a reprimandă pe cineva“ (cf. în special Zanne, *Prov. Rom.*, V, 96: *a bruftul pe cineva* = a-l lua în răspăr, peste picior [de la lutul moale ce-l aruncă zidarul pe perete], sau rev. „Ion Creangă“, III, 376: *a bruftul* = a ocări, a aruncă cuvinte asupra cuivă; *bruftuială* = fel de lut amestecat cu balebă și apă multă, cu care se dă pe deasupra lipiturii, mai ales în casele fără dușumea“².

Originea acestuia, necunoscută până acum (cf. Dicț. Acad.,

¹ Cu același înțeles ca *bouriu*, „saillant“, sau *bouresc*, „d'aurochs“ (*Dicț. Acad.*), avem în *Herodotul* de la Coșula, ed. Iorga, p. 384: „surechi *boure*“ (despre caii arabi); cf. și: „vițelului îi *bouresc* coarneau = îi cresc“ (*Rev. critică-literară*, III, 90), „șăte *bouri*, care stau tari și *șepure*, de se văd sub iie ca niște cornițe“ (*ibid.*). — În expresia proverbială: „om cu *bour* în frunte“ = om rău (Zanne, *Prov. Rom.*, V, 96), avem a face însă, evident, cu înțelesul secundar de „pecete (cu cap de *bour*)“, cu care se înfieră în frunte, ca la Romani cu *K(alumnia)*, vinovatul.

² Ca o accepțiune secundară însemnăm și pe *bruftul* = prăși, săpă, *bruftuială* = prașilă, prașă, prășit, prășitură, săpăluit, săpare, etc. (Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 73).

s. v., Tiktin, vezi și Șăineanu, *Dicț. Univ.*⁴), e — socotim — în turc.-pers. *âbruft*, „arrosement, Besprengung des Bodens mit Wasser“ (Zenker, 4^a).

Din aceeași sferă, avem, cum se știe, dr. *ceamur*, „lut frământat bine pentru făcutul caselor“ (rev. *Ion Creangă*, I, 121) = turc. *çamur*, „boue, limon“ (cf. Șăineanu, s. v.).

Pentru evoluția semantică, cf. și dr. *bidineă* (mold. *badană*), „perie de spoit pereții“, față cu prototipul turc. *badană*, care înseamnă nu numai „badigeon“, ci și „chaux pour blanchir“ (Zenker, 159^c)¹.

butlagă.

Și: *buclagă*; cf. *buclan*, *butlan*, „tonnelet, boute“ (*Dicț. Ac.*, unde și: *bâtlagă*, *bâtloagă*).

E același ca ruten. *bokląg*, *boklaŭ*, „Wasserchlauch; Fässchen, tellerförmiges hölzernes Geschirr“ (Żelechowski, 38).

calabătină.

Se zice în Nordul Moldovei la o persoană corpulentă, greoaie.

Pare a fi identic cu rut. *kalabătina* „Pfützte, Lache“ (Żelechowski, I, 330); cf. *bâhliță*, propr.: „bahniță“ (apă *bîhliță*, stătută, puturoasă), cu același înțeles figurat.

Sinon. *kalabač*, *kalabaš* (*ibid.*) amintește viu, la rândul său, pe rom.-dial. *călăbaș*, „omul care se negustorește, aducând bucate (grâu, cucuruz) de la țară cu căruța și le vinde în munți“ (Viciu, p. 25), de unde verbul *călăbășesc* „aduc bucate de vânzare“ (*ibid.*); dar legătura de înțeles nu se vede (poate cu *calabalâc*?).

Observăm însă că s'ar putea ca adevăratul etymon al lui *calabatină* să fie acel *kolobatina*, pe care Żelechowski (359), îl

¹ Notăm și sinonimul mehedințean *a driscu* (o casă): „se amestecă var cu nisip și apă, până se leagă și se aruncă pe pereți cu mistria; apoi se întinde varul și nisipul deopotrivă, spre a se netezi“ (Boceanu, p. 90). — O „tencuială care nu este netezită“ se cheamă în Dobrogea: *orozan* (*Analele Dobrogei*, IV, 100; cf. *Ramuri — Drum Drept*, XIX, 241: „năsip — niște chișai *orožanos*“, cum și ungurismul *porozău* „nisip“, cu derivatul băn. *părăzel*, „un fel de nisip negru pentru uscat scrisoarea cu cerneală“). — În Ardeal: *păpălasca*, „lut amestecat cu nisip și cu apă și tencuiala așa formată la zidul de cărămidă, mai ales la pivnițe“ (Viciu, *Glosar*, p. 65).

identifică cu *kalabătina*, dar care aparține mai probabil la *kolo*, „rund herum“, sau chiar *kolovatenz* „einzeln wachsende (daher grosse, ästige) Hanf-Samenpflanze“ (*ibid.*).

calintir.

‘Gazdă’, într’un izvod din 1819, pentru cheltuielile unei mori (T. Pamfile, *Mărunțișuri etnografice*, ms., p. 3; cf. rev. *Ion Creangă*, VIII, 287 sq.).

Identitatea cu rut. *kalantir* = *karantin* ‘Quarantaine’ (Želechowski, I, 330) se confirmă și prin următorul pasagiu din interesantele însemnări de călătorie la Locurile-Sfinte ale lui Hagi Nicolau, din 1835, publicat acum, de N. Plopșor, în *Arhivele Olteniei*, V (1926), p. 104: „apoi amî ișitî la rodoși... și la cipru; apoi amî ișitî la iafa: amî făcutî *călintirea* în corabie 7 zile, apoi amî mersî...“¹.

cataramă.

A fost explicat suficient, din săsește, de Lacea (*DR.* III, 741).

Atragem, totuși, atenția și asupra turc. *kantyrma*, *kantarma*, „mors, frein (d’une bride); bride“ (Zenker, 709), cu forma și înțelesul foarte apropiat de cuvântul românesc.

cățuie.

‘Encensoir’.

Șăineanu consideră cuvântul ca un derivat din vr. *căță* = it. *cazza*.

Există însă un alb. *katsîja*, „paletta da fuoco“ (Leotti), care nu pare strein de chestie.

Chicără.

La cele relevate anterior asupra acestui cuvânt (v. bibliografia în *DR.* III, 151 și 460, n. 38), adăugăm că cuvântul există și în rutenește, nu numai ca toponimic, ci și ca apelativ: *kičera*, (кiчepa), *kičira* (dimin. *kičirka*) ‘bewaldete Bergspitze; Hügelstrich; Name vieler Berge’ (Želechowski, I, 354), — probabil, tot din românește.

¹ Cfr. *ibid.*, p. 106, cu același înțeles: „amî făcutî și *lazărelî* în galați“

chiovean.

Cuvântul designează, în literatura populară, o speță de cărauși, precum *chlovenesc* designează vechiculul și animalele de tracțiune: „care chiovenești“, „boi chiovenești“.

Că nu poate fi vorba de negustori din Chiev, ci numai de cărauși moldoveni care făceau drumul la Chiev pentru transportul mărfurilor, dovedește, între altele analogia cu „Tarschischschiffe“ = „die nach Tarschisch fahrenden Schiffe“ (A. Schulten, *Tartessos, ein Beitrag zur ältesten Geschichte des Westens*, Hamburg, 1922, p. 4), întocmai precum corăbiile egiptene, cari plecau spre Creta se chemau corăbii „keftin“ (Bossert, *Altikreta*, 1921, p. 46)

chișaiu.

‘Pământ bun de lucrat: loc *chișăios*’ (Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 18). — ‘În aceste zăpodii apa nu se scurge în lături, ci rămâne locului, păstrându-l *jilav*, adecă umed. Prin județul Muscel, aceste locuri se numesc *chișaiuri*, sing. *chișaiu*, locuri *chișăioase*’ (Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 18).

Trebue raportat, credem, la ung. *kősó* ‘Steinsalz, Salzstein’ sau ngr. *κισάρι(ον)* ‘λαφρόπετρα, pierre ponce’ (Korais *Ἄτακτα*, IV, 233): incongruența e numai aparentă, de oare ce piatra are tocmai proprietatea de a se imbibă de apă, datorită porozității sale. — De vreo apropiere etimologică cu *pișă* (*chișcă*), nu cred că poate fi vorba.

chisnovatnic.

Intr’o cimilitură a raței cu pui: „Am o latnică, patnică, *chisnovatnică*, cu două lătnicēle, pătnicēle, *chisnovătnicēle*...“ (Variantă personal auzită în Moldova; altele, v. la Pascu, *Despre cimilituri*, II, 175).

Cred că avem a face cu rut. *tisnovatiŭ* (demin. *tisnovatenkiŭ*) ‘nicht ganz eng; nicht ganz geräumig’ (Żelechowski, II, 967).

Epitetul continuă ideea din *latnic* și, poate, și din *patnic*, dacă acesta e, în adevăr, *pătică* ‘cu picioarele scurte, despre rață’ (Pascu, *l. c.*), și nu chiar sl. *patka* ‘anas, rață’, cum cred mai degrabă.

Variante ca: *platnică* (Pascu, *l. c.*) implică, evident, contaminării cu *plat-*, întocmai precum *chiscofalnică* (cf. *chistovantica*, *-ile*) reprezintă contaminării cu *chisc* (*pisce*), etc. (cf. Pascu, *l. c.*).

cincantin.

Numele unei spețe de porumb, cu druga scurtă și subțire, cu bobul portocaliu, zis și *porumb nemțesc, mărunt, mărunțel, chircă, portocaliu* sau *moldovenesc* (cf. Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 68 și Panțu, *Plantele cunoscute de pop. rom. s. părușoiu*).

Șăineanu, care singur îl consemnează, îi declară originea „necunoscută“.

Etimologia e, totuși, evidentă: it. *cinqantino*, ‘specie de formentone o grano turco, cosi detto perchè cinquanta giorni occorrono dalla semina alla raccolta’ (Fanfani—Rigutini—Tom-maseo, *Vocabol. della l. it. scritta e parlata*, Napoli, 1904, p. 269), de unde și germ. *Cinqantiner* (Mais).

cinga-linga.

O cunoscută formulă copilărească sună: „Unica, doica, treica, patica; *cinga, linga*, șopota, bocota; tangher, bangher, buf și-un burduf“ (Bogdan-Hoya, *Cântece de copii și jocuri*, p. 41, cu variante: „*cinca, linca*, șocote, bocote“, „*cingăr, lingăr*, rotoco, botoco“, pp. 41—2, etc.), sau (în Moldova): „Uni, duni, tini, pon’, *cinca, rinca*, ochi, *scochi*, baba, clonț“ (cf. la Bogdan, *o. c.*: „Unica, doica, treica, *poinca*; *cinca, linca*, ochii, mochii; sava, cioc“).

Că în primele patru (sau cinci) numerale se reflectă înseși numerele românești, e evident; tot așa, e clar că într’un „ochi, scochi“ se cuprinde, nu numai o aluzie la *opt*, ci și un reflex al obiceiului de a indica, pronunțând recitativul, diferitele părți ale figurii copilului: în speșă, ochii (cf. „ochii-bazauchi, nas-bazanas, barbă-barbarie“, etc., apoi: *clonț*¹, *cioc*, și, în ce privește *rinca*, poate, și gr. *ῥιν-*, „nas“; de asemenea *mîni* = n-r 9 în jocurile de copii, la Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 50).

Ceea ce, pe cât știu, e mai puțin cunoscut, este faptul, că, în graiul păstorilor din Serbia, *senga* și *lenga* sau *penga* și *renga*

¹ Și: *clonț*; cf. încă: *baba-cloanța*. — Varianta: „Unica, dodica, *tringa, linga*“, etc. (*ibid.*, p. 41) amintește, ce e drept, pe *tinghi-linghi*, onomatop. glumeș imitând (în bafta birjarilor evrei) zgomotul zurgălăilor, dar ea implică în rândul întâiu o adaptare anticipată a lui *cinga-linga* la *trei*: cu toată aparența haotică și capricioasă, formulele își au logica lor.

sânt terminii obișnuiți pentru numeralele: „șapte“ și „opt“ sau „cinci“ și „șase“ (v. P. Skok, în *Archiv für slav. Philologie*, XXXV [1918], p. 81, nota 2).

„Coincidența“ e, de sigur, vrednică de semnalat, ca încă o dovadă de influență românească — prin ciobani — în Balcani¹.

În *prenga* s'ar putea recunoaște și influența ngr. πέντε, „cinci“, care se întâlnește anume în jocurile de copii, dar cu valoarea de „10“ (Codin, *l. c.*, p. 57: *pinti*).

Mr. coacă.

Originea acestui cuvânt a rămas nelămurită lui Capidan (*Românii nomazi*, extras din acest volum al DR., p. 172), care-i definește sensul precum urmează: „Oile unui proprietar, ca să se cunoască de oile altui proprietar, poartă diferite creștături la urechi: > numită *coacă*; se face la marginea urechilor“ (*ibid.*, p. 106).

Cred că putem indica, totuși, măcar familia romanică a termenului, deoarece identitatea lui cu terminii romanici pentru „răboj“: fr. *coche*, prov. *coca*, it. *cocca* (v. Littré, s. v.), sp. *hueca* (REW., no. 2009) ni se pare mai presus de orice îndoială, — lăsând altora grija de a decide, dacă prototipul termenului romanic e celtic (cum crede Littré) ori latinesc (cum socoate Meyer-Lübke, care preferă a-l subsuma lat. *coccum* „Fruchtkern“: *coacă* mr. ar reflectă, în acest caz, pl. *cocca*²).

corăbiă.

‘Art Zuckergebäck’, österr. ‘Busserl’ (Tiktin).

Varianta *corăbioară* (*ibid.*) justifică, de sigur, explicația lui Șăineanu: „prăjitură în formă de corabie“; dar însăși forma *corabea* (*sic*), pe care o dă Ș. ca lemmă, trimite la turc. *kurabije*, *korabie*, „espèce de petit gâteau rond et plat, fait aux amandes“:

¹ Despre aceasta, v. și studiul, uitat, al lui Șăineanu, din „Conv. Lit.“, XXVI, p. 134 sqq.: *Elemente române în limbile străine*. — Subiectul a fost reluat, în parte, de Candrea (în *Noua Rev. Română*).

² Se știe că există și un mr. *cocă* „fruit“, considerat ca o formă reconstituită după **coc*, reflexul imediat al lat. *coccum* (cf. G. Pascu, *Dict. étym. du macédonroumain*, I, p. 69, no. 446).

petite boîțe; montre plate, montre à boîțe* (Zenker, 695^a)¹, de unde și ngr.-dial, καρραβουλάχανον (Euth. Budona Μελέτη περι τοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος Βελβεντοῦ, Atena 1892, p. 92)².

coroabă.

Unul din numele obișnuite ale „porumbelelor“. Varianta *coroambă* (cf. și *scoroambă*) pare că îndreptățește, ca și sensul sinonimelor *porumbeă*, etc., derivarea din lat. *columba* (A. Philippide).

Ni-se pare însă, că această înrudire e numai aparentă și că adevărata origine e cea indicată de varianta **coroamă* (atestată, pe cât știu, ca n. de fam.): κορόμηλον, idem, din care *coroamă*, ca din ἀβράμηλον: *avramă* (D. Russo).

corenie.

‘Origine, început, începătură’: „a neamurilor genealoghii, adecă *corenie*“ (Cantemir, *Hronicul*, p. 868). — ‘Din *corenia* locului trebuiă să-mi spui = de la început [cf. din *capul* locului]’ (Pamfile, *Jocuri de copii*, II, 388).

Evident, sl. (vbulg.) *korene*, Gen. *korene* *ϕίξα, Wurzel’ (Berneker, p. 570).

cotor.

‘Partea plantei ce iese din pământ și scoate ramuri, frunze și flori; mâner de cuțit mare, coadă de topor’.

Forma *cătur* împreună cu *cotoriște* (nu: *codoriște*!) apropie cuvântul rom. de sârb. *katarište* ‘Fahnenstage’ (Filipović).

¹ Aceiași confuzie se tradează în următorul pasagiu din „Amintirile“ istoricului Radu Rosetti (în „Adevărul Literar“ din 13 Sept. 1925): „De *corăbiile* ei [cămărășiței] fmi aduc aminte cu jind și acuma... Bunica vorbea de Anghelina în terminii cei mai elogioși, și cunoscându-i superioritatea în facerea *corăbielilor*“, prin șovăirea între *corăbiile* și *corăbiielele*. — Turc. *jassy kadâif*, „eine Art Zwieback“ (*ibid.*, 704 c, s. v. *kattfe*) pare să fie mai degrabă „cadaif de Iași“, decât „pesmet s. biscuit cu apă“. — Despre echivalentele turcești ale it. *sorbetti*, care nu e turc. *şerbet*, ci *doñdurma*, și lui *dulceață* al nostru („die *Dultschaz*, d. h. *dolcezza*, der Walachen“), care e t. *taily*, v. Zenker, I, 541 c, s. v. *şerbet*; iar despre *mamağhica* ‘bouillie faite avec la farine de maïs, polenta’, v. Barbier, II, 786.

² De la noi au împrumutat apoi Armenii din Bucovina pe *korabia* ‘Kuchen mit viel Butter und Zucker’, ca și pe *dulceatze* și *gogosca* (D. Dan. în vol. *Bukovina* din col. ‘Die österr.-ung. Monarchie in Wort. u. Bild’, p. 328).

crușân.

‘Lemnul-cânelui, *Rhamnus frangula*’.

Nu din *crușesc*, cum s’a presupus (cf. Șăineanu, s. v.), ci chiar rut. *krušina* ‘Faulbaum, Zwekbaum, *Rhamnus frangula*’ (Želechowski, I, 385).

cufurtiță.

‘Ființă mitologică, cu care se spărie copiii’ (*Rev. Critică-Literară*, III [1895], 121).

Probabil, identică cu *curfutiță*, „pasăre fluierătoare de noapte“ (*Arhivele Olteniei*, IV [1925], p. 150), asupra numelui căruia ne putem dispensa de a insista — *verecundiae causa*¹.

cumut.

Un colind putnean, cules de T. Pamfile, sună (rev. „Ion Creangă“, I, 24):

Că pe cer s’a arătat
Un luceafăr de ’mpărat,
Stea *cumută* strălucită,
Pentru fericiri menită.

‘Că, în adevăr, avem a face aici, nu cu o greșeală de tipar sau de manuscris în loc de *comit*, „cometă“ (căci înțelesul cuvântului e evident acesta), ci cu femininul adjectivului *comut*, ne-o arată, pe de o parte existența n. de fam. *Cumutul* (rev. „Ioan Neculce“, IV [1924], p. 140), iar pe de alta, existența în limbă a altor formațiuni analoge în *-ut*² (*limbut*³, *năsut*, *cornut*, mr. *bârbută*), care indică limpede etymonul: lat. **comutus* = *comatus* < *coma*.

¹ D. R. I. Călinescu, care a publicat în rev. cit. lista de nume populare zoologice și botanice cuprinzând și cuvântul în chestie, ne spune totuși că de fapt, el se zice și la copil. — Față cu cunoscutele nume triviale, de strictă observație și realitate în acest caz, ale licuriciului: nord calabr. *culliliccia*, *cullilicida*, *cuddinlicciola* (v. Rohlfs, *Griechen u. Romanen in Unteritalien*, p. 47, n. 2) ne întrebăm, dacă la baza cuvântului nostru *curfutiță* nu e o etimologie populară dintr’un termen de acest tip, și anume ngr. *κωλοφωτία*, nume al licuriciului, numit altfel și: *λαμπρινίτσα*, *λαμπορίδα*, *λαμπορίς*, *πυρολαμπρίς*, *πυριλάμπη*, *πυριλαμπός*, (Coray, *Ἄτακτα*, IV, 271).

² Interesante observații nouă asupra acestui sufix latin, face R. Thurneisen (*Zu lat. -etum und -aster*, în *Ἀντιῶρον*, *Festschrift Jacob Wackernagel*, p. 117 sq.).

³ Atât în înțelesul curent, de „guraliv“, cât și’n acela, vechiu, de „de altă limbă = naționalitate“ (v. Glosariul *Psallirii Șcheiene*, ed. Candrea).

cuneal(ă).

Cuvântul se întâmpină într-o traducere moldovenească din sec. al XVIII-lea a „Vieții lui Bertoldo“ (I. Bogdan, în *Convorbiri Literare*, XXV, 319): „și fiindcă între *cuneale* și nefiță¹ eră mare vrajbă“, „*șara cunealelor*“.

E ngr. *κουνέλι* = serb. *kunela* (G. Meyer, *Ngr. St.*, II, 36), lat. *cuniculus* ‘lapin’ (Byzantios), germ. *Kaninchen*, slov. *kraljik*, ceh. *králik*, pol. *królek*².

Forma *cuneà* e un singular refăcut de editor³, după pl. *cuneale*, — formă de sigur posibilă (cf. *flaneà*, *fântâneà*, etc.), dar neatestată: de aceea, lemma *cunea(lă)*.

Interesul cuvântului pentru noi e cu atât mai mare, cu cât, în lexicografia și istoriografia noastră, *cunița* ‘droit prélevé sur les juments, chevaux, boeufs et vaches’ a fost interpretat multă vreme ca sl. *konica* ‘equa’ (Cihac, etc.), pentrucă s’a ignorat existența unui rus. *kunica* ‘die Steuer, die in Russland ein in ein anderes Dorf heiratendes Mädchen dem Hofe zahlt, eig. Geld’ (Miklosich, sub pol. *kuna* ‘Marder’), din *kuna* ‘jder’, ale cărui derivate omonime provoacă asemenea confuzii (cf. n. 2): lucrul îl stabilește, acum, documentat, Dr. N. Lăbușcă (*Despre Cuniță — un impediment la căsătorie în vechiul drept românesc, o dare în*

¹ Pentru *nefiță*, ajunge să spunem că e numele ngr. al „nevăstuicii“, *νεψίτρα* = *νεμπίτρα* ‘belette’ (Byzantios), întocmai ca și mr. *nefiță* ‘nevăstuică de casă’ (Dalametra)

² Propriu: „königlich“, — interesantă etimologie populară între germ. *kunig* = *cuniculus* și *König* ‘craiu’, relevată de Hehn-Schrader (*Kulturpfl. u. Haustierte*, p. 607), și de Štrekely în „Sitzungsberichte“ ale Academiei din Viena (1904, p. 34), iar ulterior, de Jokl, în „Mitteilungen“ ale Institutului Român de la Universitatea vieneză (p. 305, n. 1); cf. cazul analog al sl. *Drugutín*, redat prin *Carolus*, din cauza falsei derivări a acestuia din *carus* ‘drag, scump’ (*carulus*). — Așa se explică și sensul de „impozit regal“ (*kunigovanie*) al lui *kunica*, *kuniczne* (v. Lăbușcă, *o. c.* mai departe, în text; p. 30, n. 3).

³ Relativ la *logoș* („un logoș măscăriciu“), rămas neînțeles editorului, observăm că el înseamnă „pitic“ și că, la exemplele din Tiktin, *s. v.*, se poate adăugi — pe lângă cele din Dosoiteiu — următorul exemplu din traducerea vr. a lui *Herodot*, ed. Iorga, p. 162: „iaste (bozul) un chip de *om mic logoși*“, important prin aceea că, comparat cu originalul grec, care vorbește de *πυγμαλίου ἀνδρὸς μέμησις* (III, 37), asigură înțelesul, pus la îndoială de Tiktin. — Ca etymon, *logoș* ar putea fi pol. *logosz* = ung. *lógós* ‘Beipferd; Figurant’.

„Moldova din secolul XVIII, Iași, 1925, pp. 29 sqq., 53); cf. și Gh. Ghibănescu, în rev. *Ioan Neculce*, V (1925), p. 91.

Pentru „țara cunealelor“, în special, e de comparat alb. *Hunavija* 'zemlja kuniča' (*Archiv za arbansky stariny, jezik i etnologiy*, II, 2 [1924], p. 212)¹ și lat. *cuniculosa Altiberia* (Catullus, XXXVIII, 18).

curcubeu.

Din explicațiile ce se cunosc², singur **concurveus* (ap. Pușcariu, *Et. Wb. d. rum, Spr.*, no. 458) merită o serioasă atenție³.

Nu pentru a confirma însă această etimologie, nici pentru a o infirmă, scriem aceste rânduri, ci pentru a sublinia un fapt și a trage o concluzie.

Faptul — observat de nenumărate ori⁴ — e, că imensa majoritate a numelor curcubeului cuprind termenul respectiv pentru „arc“, singur sau urmat de verbul „a bea“, în sensul clasicului *arcus bibit*. Astfel, — ca să ne mărginim la două exemple numai din cele mai puțin familiare, — ngr. *δόξα τοῦ οὐρανοῦ*, litt.: „slava cerului“, nu e decât o creație posterioară, rezultată din interpretarea lui *τοξάριον*, „arc“, ca *δοξάριον* (cf. Korais, *Ἄτακτα* II, 110 și IV, 264), iar turc. *kemân-i felek*, *kemân-i âsûmân* (*kemân-i sâm*, *kemân-i rüstem*, *kemân-i behmen*, *kemân-i ŝeitân*) 'arc-en-ciel, der Regenbogen' e înregistrat de dicționare (Zenker, 760 c.) sub turc.-pers. *kemân* 'arc; sagittaire (signe du zodiaque); violon' (cf. *kemane*, „arc, arcuș“: *ibid.*).

Dacă e însă așa, atunci n'ar fi, oare, cu puțință, ca *curcubeul* nostru (și *cucurbeu!*) să cuprindă, în partea-i inițială, pe rom. *cucură* 'carquois, Köcher' (= mgr. *κοῦκουρον*, *idem.*)? ⁵.

¹ Din alb. *kunavje* (G. Mayer, *Et. Wb.* 214), ngr. *κουνάδι* 'fouine, putois' (Byzantios), din care mr. *cunâvi* 'dîhor, belghiță' (Dălametra; cf. și Caragiani, *Studii istorice asupra Românilor din Pen. Balcanică*, p. 261 sq.).

² Cihac, II, 717, face o apropiere imposibilă de alb. *ulibër* etc.

³ La baza latină *curvus* se gândește și I. M. K[odrescu], în originala critică ce face Dicționarului lui Laurian și Massimu, relativ la acest cuvânt (*Buciumul Român*, II, 473).

⁴ V. d. e. Gaidoz în „Mélusine“, sau Politis, în *Μελέται*, dar mai ales Șăineanu, în „Zeitschrift für rom. Philologie“, XXX, 314 și „Archivum Romanicum“, I, 147.

⁵ O apropiere de *cucurbătă* (lat. *cucurbita*), poate tot ca teacă de săgeți, sugerează pers. *terbez*, „Melone, Kürbis, Gurke“ combinat cu pers. *terbese* „arc-en-ciel, Regenbogen“ (Zenker, 275 c.).

Vechimea cuvântului (care e popular și se găsește și la Aromâni) n'ar constitui o piedecă, pentru că nici *cucură* nu e neapărat tânăr: faptul că el apare mai întâiu în tratatele de strategie bizantine (Mauricius, Leo Tacticus), nu exclude timpuria sa răspândire.

curmeiu.

'Strick aus Lindenbast; Rebenholz'.

Tiktin se gândește, ca și Șăineanu, la *curmă*, *Kurmân*, *kurměj* există însă și'n rutenește însemnând „Schnur aus Werrig“, cum și „zerissenes, lumpiges Kleid“ (Želechowski, I, 391); cf. și *kurmače* „Lumpen, Fetzen“ (*ibid.*).

cut.

'Parte dintr'un sat, dintr'o cătună'.

Rut. *kut*, „Winkel, Ecke“ (Želechowski, I, 392).

curvantă.

'Și [cuviosul Constantin] petrecând odinioară puțineă vremeă fără mâncare, l-au dodeitu-lă o *curvantă* (κσρβαντζ) față de Jidovă (Dosoșteiu, Viața și petrecerea sfinților, 239^b, 4).

Lectura e sigură („curvaită“ din teza germană a d-lui Lacea, p. 105, sub *dodil*, se explică prin ușoara confuzie între *н* și *и* cirilic¹) și cuvântul reprezintă — probabil, prin filieră slavă și și o inevitabilă etimologie populară : *curvană* ! — pe gr. κορυβαντζ, η, fem. lui κορύβας, -αντος, „corybante, prețre de Cybele en Phrygie; fanatique, énergumène“², acc. κορύβαντα:³ e vorba de un fel de pendant feminin, analog *bacantelor*, la celebrii miniștri orgiastici ai cultului frigian.

¹ „Pristă“ (Lacea, l. c): „biserica pristei și bislovitel Dumnezău născătoarei“ (89,32; 297^b, 6), e, evident, (ca și *blagoslovitei*) — *precistă*, prescurtat. — *Rânce* din „snopi de rânce“ (*ibid.*) nu e: „Getreide“, ci firește: mănunchiuri de *rânci* (pl. de la *râncă*, vână de bou).

² De asemenea grecisme mișună „Viețile“ lui Dosoșteiu (cităm, după Lacea, pe cele ce i-au rămas neclare): *ágalmă* (άγαλμα, „chip“, cf. și *trupiste*), *aforchist* (ἀφορκίστω = ἀπο-ορκίζομαι, cf. *jural*), „chelei“ = *helii*, *hel*, (gr. χελί, „chișcar, țipar“), *engonii* (ἐγκώνιον, „elogii“), *mănieci* (= *nebumii*) din *mamiac*, *mīrac* (μειράκι, „copil“), *synglit*, „singlitică, adecă senatorcă“ (σύγκλητος).

³ Forma masc. a cuvântului o avem, poate, în n. de fam. *Corivan*.

cușmete.

'Bucată' (Ciobanu-Plenița, *Cuvântări adânci*, p. 311). E turc. *kusmet* (și *kasmet*) 'morceau d'un objet cassé, fragment' (Zenker, 703^a), de fapt identic cu turc. *kysmet* 'sort; lot' (Kieffer-Bianchi, II, 478, 483), al cărui reflex direct — familiar la Aromâni — se găsește sporadic și'n dacoromână: *câșmet* 'soartă, noroc' în în jud. Teleorman (nov. „Ion Creangă“, V, 316). Pentru legătura semantică, cf. și al nostru *parte*.

dărăpână (a).

1° 'Zu Grunde richten, ruinierea: „Arendășii... *derapănă* pădurile și ecaretele moșiilor“; — 2° '(das Haar etc.) zerrauen, zerzausen': ... „cozile mi-au *drăpănat*“; — 3° zerkratzen': „și-l drăpănară preste coaste cu piepteni [=cângi, *pectines*]“ (Dosofoțiu, *Viața sfinților*).

Tiktin, de la care luăm aceste citate, se gândește — ca și Cihac — la lat. *rapio*; Șăineanu, la lat. *deripere*. Mi se pare însă că formele populare și arhaice (*derapănă*, *drăpână*), împreună cu sensul originar ce transpare din citate, autoriză mai curând derivarea din gr. *δρεπάνη*, *δρεπάνη* = *δρέπανον*, „coasă, secere“, *δρεπανίζω* „taiu cu coasa, secerea; cosesc, secer“¹.

dert.

'*Dert* = dor: A luat să crească copil străin, în *dertul* copilului ei' (rev. Ion Creangă“, I [1908], p. 121). — '*Dert* = supărare, necaz: Fiecare cu *dertul* lui; ehei, am și eu *dertul* meu!' (rev. „Tudor Pamfile“, III [1925], p. 89²).

¹ Pentru alte reflexe, românești și balcanice, ale cuvântului. v. DR., III, 738. — Exemplul din Dosofoțiu, de altfel s'ar putea raporta chiar la gr. *τροπάνη*, *τροπάνη* = *τρόπανον*, „trepan, sfredel pentru trepanație“.

² Cu excepția acestui cuvânt (care, el însuși eră de altfel cum se vede, atestat), și a două-trei altele (*bodroanță* [cf. *cotroanțe*, *cotrențe*], *modrig* = neam rău și mojicos [cf. *modrigan* și *modoran*], *țășmoacă* [= *țășpoacă*] și, poate, *chică* = ceată [?]), toate cuvintele glosate de păr. Savin în acest număr sânt arhicunoscute: *zăhăit*, *blide*, *chiag*, *chișteală* [pișteală], *sătăra* [*sartară*], *găbjă*, *hîndichiu*, *curătură*, *blîot*, *livată*, *ghibirdic*, *hăd*, *caua*, *sărelit*, *lefter*, *știr(ă)*, *hadân*, *lesoiu*, *alean*, *tângă*, *tăbuică*, *hârțoage*, *golomoz*, și adesea rău explicate: *liștav*, *clit*... Asemenea glose usurpă în dauna unor texte folositoare paginile revistei.

E turc.-pers: *derd*, „douleur, chagrin, maladie“ (Zenker, 425 c), de unde și alb. *dert-i*, „miseria, calamită“ (Leotti, *L'alb parlatu*, p. 64), ngr. *ντέπει, δ*, „douleur“ (Legrand-Pernot, *Chrest. gr.-mod.*, p. 464).

desbără (a, a se).

P. Skok a încercat, în timpul din urmă, o nouă etimologie a acestui cuvânt, care, de fapt, după convingerea noastră¹, nu e decât o simplă diferențiere, în sens moral, a cunoscutului *desbăeră* ‚diffibulo, solvo, apperio‘ (Lex. Bud.), ‚détacher, délier‘ (Damé), de la *baier(ă)*.

Un exemplu ca cel din *Șezătoarea*, I, 341, 11: „a se *desbăieră* de credința cea adevărată“ (cf. și rev. „Ion Creangă“, V, 137) înlesnește surprinderea procesului semantic, la săvârșirea căruia va fi contribuit și sensul de „talisman“ al lui *baier* (cf. *leg* și *desleg*, în sens magic, în vrăji): odată diferențierea făcută, legătura concretă, directă, cu *baier* nu s'a mai simțit, iar dubletul s'a cristalizat în forma și însemnarea-i proprie.

E foarte probabil, de altmintrelea, că, paralel cu *a desbăieră*, a existat cândva și un *a îmbăieră*, cu același sens moral (altfel, există și acum) precum în mr există un *ămbăirare* „action de s'enfiler, conduite“ (Tache Papahagi, *Antologia aromânească*, p. 389) alături de acel *disbăirari* (cu varianta *dismăirari*) „a strică șirurile“ (despre pînză), pe care Dalametra îl glosează chiar prin „desbără“. Forma aromână contribuie astfel la explicarea celei dacoromâne, — ca în cazul dr. *desbârnă* (cf. mr. *disbrinari* „a desface cingătoarea, brăul“), dr. *desmăfat* (cf. mr. *dismăfat* „căruia i s'au scos intestinele“), etc., etc.

descăvesc.

‘Iar fimeile [Sciților] facu aluat de tămăe, și de molidvu tămăe și de chiparis, și-și ungu trupul, și-l lasă o zi și... să *descăvesc* de acest aluat...’ (Herodot ed Iorga, p. 230).

Corespunzător lui *ἀραιρέουσαι* din original (IV, 75, 3), cuvântul se dovedește a fi o diformare din *desvêște (a)*, atestat în vechile texte religioase (exemple, v. în „Buciumul Român“, I, 490

¹ Aceeași etimologie propune — cum am observat ulterior — și Șăineanu, în ed. IV a Dicț. său, dar fără a o sprijini: rânăne, deci, lămurirea semantică și — o cheazășie în plus de probabilitatea etimologică.

și II, 305, unde se dă greșit o formă de infinitiv *desvăscă*), cf. *disvește*: ibid., III, 9) „fimeile“ se *desvăsc*, se desbracă, de-cataplazma, în care erau *învăscute*, „înveșmântate“¹.

desciocălă.

Glosarul Viciu consemnează pe *înciocălă* = a legă la olaltă, fig. despre tineri: *a-i înciocălă* „a-i face *cioc la cioc* = a-i face să se ieie în cununie“ (p. 52). Glosatorul sugerează, vădit, și o etimologie (cum fac și autorii glosariului ed. „Minerva“ a lui Creangă, când explică pe *deciocălez* ca „dejghioc sau dau pănușile de pe păpușoi“, gândindu-se deci la *ciocălău*); dar această sugestie, cu toată aparenta analogie a unui *îngurlui*, e inadmisibilă, iar adevărata derivație a cuvântului a stabilit-o Lacea, reducând pe *înciocălă* la săsescul *Tschachəl* ‘zală de lanț’ (DR. III, 744).

Trebue totuși să semnalăm că există și un turc. *çokal* ‘cuirasse, barde, Panzer, Harnisch eines Pferdes’ (Zenker, 373 c), din care *tchoqallu ât* ‘cheval de parade, cheval couvert d’une housse et conduit à la main’ (Meynard, I, 8), și că — indiferent de relația dintre el și săsismul citat — avem impresia că *desciocolă* (obișnuit: *desciocălă*) al nostru, care nu poate avea o origine diferită de a simetricului său *înciocălă*, e identic cu cuvântul turcesc: sensul de „a se desface de anumite piese de îmbrăcăminte, a se descheiă, descopciă, descinge“, pe care-l are azi terminul, s'a putut desvoltă în chipul cel mai firesc din acela de „a lua *ciocalul* de pe cal“ (opus lui *înciocălă*, ca *deshâmă* lui *înhâmă*).

dimon.

Cetim într'o hotarnică din 1745 (T. G. Bulat, *Contribuțiuni documentare la istoria Olteniei, Râmnicul-Vâlci*, 1925, p. 10):

„Și noi, căutând acele semne [de hotar] ca să le dovedim, am chemat împrejurenii bătrâni, vrednici

¹ De nesigurantele traducerii e vinovată, în speță, nu numai metoda traducătorului de a inversa termenii enumerărilor din original, ci și sinonimia dintre *λίβανος* ‘tămâie’ și numele muntelui *Liban*, cu cedrii săi: *τῆς κυπαρίσσου καὶ κέδρου καὶ Λιβάνου ξύλου*. — Aceasta nu e singura farsă, pe care a făcut-o *Libanul* (Livantul) bătrânilor noștri cărturari: „arborile de *Valană* de *Vasană*“ din Dosoiteiu (după excerptele din „Buciumul Român“, II, 258) e de fapt: *τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου* (confundat cu *βάλανος* „ghindă, stejar“) . . . *τὰς δρύς τῆς Βασάν* (Isaia, II, 13 sq).

de crezut, de ne-au arătat Și am pus și noi semne după obicei, însă din picior râpii roșu (*sic*) de sus, de unde am pus *dimon* între drumuri până în capul prundului graurului (*sic*) unde am pus *dimon*; și dintr'acel *dimon* să întoarcă spre apus și dă într'un anin tânăr, care l-am înherat în valcea (*sic*) Și din *dimon* merge în poducelul cel curat și merge alătura cu osica cea naltă" (cf. și pp. 11: „am pus *dimon*“, repetat, și 12: „la salcia cu crucea din gura zătonului, piatra în câmp, spre răsărit, unde au fost *dimon* piatră“).

Terminul n'are, evident, nimic a face cu *dimon* (δαίμων): el e ngr. *δαίμων¹ = δαίμα, τὸ, „semn“².

dinum-danum.

Un „ospăț“, o „veselie“, „bucurie“, dar mai precis un „chef“ o „petrecere cu băuturi“, un „tămbălău“ sau „șanțavai“ (acesta, în rev. *Ion Creangă*, IV, 85), se chiamă așa la I. Pop-Reteganel, *Povești din popor*, Sibiu, 1895, p. 102), — evident din ungurește: *dinom-dânom*, idem (cf. și germ. *lirum-larum*).

dolofan.

Acest cunoscut epitet pentru copiii „rotofei, grăsulii, durdulii“ s'a încercat a se explică prin *dolf* „delfin“ (*dolfan* „grasca un delfin“: Șăineanu), „Dauphin“ (Tiktin) sau prin ung. *dölf, dölyf* „îngâmfare“ (Scriban, în *Arhiva* din 1912, p. 188, invocând „variante ardeleană“ *dolfan*).

Dolf „delfin“ apare însă numai în cântecele populare de proveniență dobrogeană (adesea, corupt în *dulf, duh* sau *dop de*

¹ Dicționarele de care dispunem nu consemnează această formă, dar ea e totuși posibilă, ca un singular refăcut de la δαίμα, înțeles ca plural (cf. și σημείον față de σήμα)

² De remarcat, de asemenea: *împrejureni* = megieși, vecini și *înherat* (înfierat, ca semn de hotar). — *Osica* e *ovsică* (ovăsică), obișnuit: *obsigă, iarba-ovăsului, ochsigă, opsigă, orsigă, secăreă*, etc., *Bromus secalinus* (Panțu, 190). — *Prundul-Graurului* (lui *Graur*?) e, evident, un toponimic, ca și *Gura-Zătonului* (sau: *gura Zătonului*) pentru care cf. *Zătonul-Vechiu*, gârlă (Tulcea), *Zătoana*, pichet (Jalomița), *Zotonul*, ostrov (Vlașca) și *zăton* „a se revărsa, a se infundă încât să dea apa peste țarmuri“, despre un râu- (Giuglea—Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 400), — un slavism.

*Mare*¹⁾, de popularitatea Delfinului francez la noi n'ar putea fi vorba, iar *dolfan* se explică mult mai firesc din *dolofan* decât invers.

Ne-am gândi mai curând la o formațiune din *dol-* (cf. turc. *dolü* „plein“ și *doldora* al nostru) cu același *-fan* final, ca și în *mocofan* (din *moc*). Dar, dacă răspândirea cuvântului în Ardeal nu e de natură a se opune²⁾, *dolofan* ar putea fi turc. *olofan*, termen ce designează pe „spahii cu plată“, „lefeğii“ (cf. Șăineanu, *Infl. or.*, II², 91) în următorul pasagiu din Ureche, de ex. (ed. Giurescu, p. 108 = Popovici, p. 102): „După aceștia [silihtari], 5000 de *Olofani*, așijderea dinadreața împăratului [merg], și alte cinci mii dinastânga, carii sânt aleși din Iniceri sau din creștini jurați, carii cu credință slujbă au arătat beglerbeului sau pașei“³⁾.

drămăli.

‘Plagen, züchtigen’ (Dosoftciu, ap. Lacea, p. 106). E, fără îndoială, același cu *dârmoli*, curent până azi în Moldova de sus. În înțeles de „abîmer, chiffonner“ (Pamfile, *Boli și leacuri*, p. 88, dă un *dermeli* = împlânzi, probabil accepțiune secundară eufemistică) și nu poate fi identificat cu *dârmoni* (cf. Tiktin), ci trebuie socotit ca venind din sl. *dърмаја*, din care ceh. *drmoliti* ‘kurze Schritte machen; zerütten, zermahlen’ (Berneker, p. 255).

durbac(ă).

Păsculescu (*Literatură populară românească*, Glosar, p. 337), dă cuvântului înțelesul de „bucăți, părțicele“ și forma singulară *durbaciu*. Textul (p. 84) are însă forma de pl. *durbace*, iar sensul e, de sigur, altul. E vorba, anume, de o cimilitură a *ghindei*, care sună astfel:

Am un lemn bun,
Nici d'o palmă,
Nici d'o șchioapă
Și acela'n două crapă
Și se face două *durbace*,
Două fețe de masă,
Un capac de luleă.

¹ Cf. și sl. *dupinü* ‘delfin’ (poate, și ‘n vr. „inel de dupinü“).

² Ea e, după cercetările noastre, problematică!

³ Formal, n'ar fi nici o piedecă; cf. *dalb*, *Dalimș* pentru *alb*, *Alimș* etc.

După firea însași a lucrurilor, e mai logic să ne gândim la dr. *durbac* „cadă de lemn“ (v. Șăineanu, *Infl. orient.* II¹, p. 165¹) sau, — fiind vorba de fructul stejarului —, la acel *dubrac* mr., pe care Capidan (*Elementul slav în dial. aromân*, p. 66) îl pune cu drept cuvânt în legătură cu vsl. *dqbŭ* (cf. *dumbravă*, dar și *dubă*, „stejar“, de unde *a dubi*), ori, mai bine, la amândouă: echivocul e în natura cimiliturilor, care trăesc din aluzii și ex-plotarea lui.

durlă.

Rev. „Ion Creangă“, VII, p. 252, îi dă sensul de „copil mic, băiețel“, confirmat, indirect, și prin augmentativul *durlan* :

„Când eram tânăr *durlan*,
De băteam la Lina'n geam“

(*ibid.* I, 152); cf. *durlan*, „flăcău“ (Giuglea-Vâlsan, *Dela Românii din Serbia*, 390), *durlan*, „băiat de 15 până la 18 ani“ din glossariul mehedințean al d-lui Boceanu (p. 91)², unde se dă și sinon. *vârlogan* (p. 106), pentru care cf. *vârlav* „copilaș cu putere, sănătos, viu“, „Ion Creangă“ IX, 12 b.).

Adevăratul înțeles, propriu, originar, al cuvântului pare a fi acela, cunoscut mai puțin, dar atestat deopotrivă în derivatul *durloiu*, „un fel de fluier, făcut din coajă de alun“ (Viciu, *Glossar*, p. 42), adică: „fluier“. — Acestea toate, însă, împreună cu *ciorligan*, „om cu picioarele lungi“, poate: **picioorigan* (Pușcariu, *Contribuții la gramatica istorică a limbii române*, p. 13), și *cătărigu*, „véos, june în etatea pubertății“ (Cantemir, *Divanul*, 4; cf. *cătălige*, *cătărige*, *cătăroage* = *piciooroage*³), însă întăresc în convingerea, că și *cotingan* = **cotonogan*⁴!

Legătura de sens s'a făcut, nu prin caracterul „țâvlitor, plângăcios“ al copiilor mici, ci prin *picioarele* lor, goale până la

¹ În ce privește etymonul acestuia însă, evident că *dibek* al lui Șăineanu este insuficient; cf. arab. *durbeke* „specie de darabană arabă făcută dintr'un trunchiu de arbor sau dintr'un vas de teracotă“ (Titus Cerne, *Diap. de Muzică* p. 351). — Adăugim, ca simple omonime măcar, dacă nu mai mult, și pe ruten. *durbak* 'Wetzstein' și *drapak* 'Waldbrombeere' (Żelechowski, I, 210, 204).

² Am întâlnit și varianta *durlac* (nu: „turlac“!).

³ *Catarigă* e chiar „porecla ce se dă unui om cu picioarele lungi“ se spune în Tocilescu, *Mat. folkl.*, I, 1209.

⁴ Cf. și sl. *kotriže* 'Glied, Gelenk', pl. 'Skelett' (Berneker, 588).

genunchi¹, prin *du(r)ligele* (cf. rev. „Ion Creangă“, 1915, p. 91 : „*durligele* = picioarele dela glesne până în sus de genunchi“, în *durlige* = fără izmene), *furloaiele* (cf. în aceeași rev., VII, 252 : „*țârloiu* = piciorul de la genunchiu în jos“), *gionatele* (cf. DR., III, 696)², *jugleiele*, (de aici poate julan = *juglan, despre care v. serb. *giuglan*), *gobleiele*, *zgaibele* (cf. *ibid.* II, 307 : „ditai *goblele*“), sau *gaiberele* lor, a căror asemănare cu „fluierul“ apare și în lat. *tibia* (cf. rom. *fluierul piciorului*). Cf. și *ciocâldan*, „fecior tânăr cam de 17—18 ani“ (Bârlea, *Cântece poporane din Maramureș*, II, p. 261) = *ciocâltan*, dublet al lui *ciocâltău* (*ciocâlteu*) ?

Originea lui *durlă* (*durloiu*, etc.³) e, vădit, onomatopeică (cf. a *dârlăi*, *dârlăitură*).

falet,-uri.

‘O carătă cu *falet* de 4 cai de sânge arăpesc’; pl. *faleturi*— ‘Pentru o carătă ... telegari ungurești, *faleturi* și livrele’ (Dicț. Ac.)

Înțelesul atribuit acolo : „attelage à quatre chevaux, attelage à la Daumont; harnais (?)“ se definește și precizează prin următorul pasagiu din Radu Rosetti [istoricul], *Ieșul decadenței* (din rev. „Lumea“ din Iași, I [1925], p. 6) : „... Țigani... întemnițați în livrere galonate, vechile butci și carete trase de patru cai în șir, cu *faleți* călări înainte și cu feciori stând în picioare în coada trăsorii...“.

E vorba, aici, evident, de *valeți* (cu pronunțare germană : *Faletu*, ca n. de fam., mi-e cunoscut din Târnăuca-Dorohoiu), cari „călăreau înainte“, ca *Vorreiter*, „falaitari“ (= ung. *fellajtár*,

¹ Mai radicală la Țigani, această paradiziacă simplificare a costumului copiilor explică, precum se știe, pe rom.-țig. *puradeu* „dancier“, propriu, „gol“ (cf. și *Cihac* s. v. *purde*).

² Se dau acolo și o serie de sinonime, dintre care unele, și aici, mai jos. — *Schilauă* (*schilaua*) trebuie pus în legătură cu *σκελέα* ‘Untergerippe, Skelett’, *σκελος* ‘Schenkel, Bein’ (din care explicam, DR., III, 736, pe *schilod* : poate mai curând, din *σκίλος* ‘Hund’, cf. *cagneux*, ori *σκόλλω* ‘écorcher, torturer’), ca și *cocale* (lit. : „oase“). — În sprijinul etimologiei *gionate* = **genuata* (Drăganu) vine și : „*gioanate* = picioarele de la genunchi în jos“ din rev. „Ion Creangă“, 1915, p. 91.

³ Adăugăm și pe *durligar* (*durligar*), cuvânt de ocară, zis copiilor mai marișori, dar obraznici, ca și *caligar* (rev. „Ion Creangă“, IV, 337), pentru care cf. *καλιγάρι* ‘papugiu’ (de la *καλιγα* = lat. *caliga* ‘încălțăminte’), întâlnindu-se la noi și ca n. de familie.

-cum spusesse încă Cihac, II, 497), care pune pe *falet* la un loc -cu *falaitar*; cf. și Scriban, Arhiva, 1921, 239, *fullajtâr*) la trăsurile domnești sau boierești: asemănarea acestor două reflexe, *falet*¹ și *falaitar*, a favorizat — mai ales la plural — confuzia și deviarea înțelesului².

ferfen ; ferfeniță.

Dacă nu și *ferfeniță* (pentru care cf. *zerfetzen*), cel puțin numele de pl. *ferfen* = *tagetes erecta* s. *patula* (*Passe-velours*, *Sammetblume*) se explică, socot, destul de bine din ung. *farfene*, „die Borstenfäule“ (Ballagi).

ferță.

‘Laize; fiecare din fășiile din care-i compusă pânza unei corăbii’.

Etimologia, necunoscută în Dicț. Ac., de unde luăm cuvântul, e, posibil, ung. *fércz* ‘Anschlag, Heft’, din care *férczel* ‘heften, flicken’; cf. it. *filza*.

firet(uri).

Dicț. Academiei îl subsumă supt *fir* și-l glosează: „haine sau broderii cusute cu fir“, citând exemplele: „guler înalt și plin de *fireturi*“, „ofițerimea în *fireturi*“. — Tot ca un simplu derivat din *fir* îl dă și Pascu (*Sufixe românești*, p. 31); cf. *siret(uri)*.

Ngr. φ.πέτο, „aghetto“ = *ferretto*, ven. *fereto*, „Nadel zum Einziehen von Bändern u. ä.“ (G. Meyer, *Ngr. Stud.*, IV, 95), ne face totuși să ne gândim la un neologism strein.

Pentru legătura de sens dintre acest *firet* și *galon* (soldățesc), *găitan*, cf. cunoscutul *eghilete* = fr. *aiguillettes*, lit.: „acuşoare, aculețe“.

¹ Cf. și omonimul *făleș* „fălos, lăudăros“, la Iord. Golescu (apud Zanne, *Prov. Rom.*, VIII, 604, sq.), cum și turc. *falet*, „imbécile, impudent“ (Kieffer—Blanchi, II, 345).

² Cf. și Bassarabescu, *Un dor împlinit*, nuvele și schițe, București, 1919, p. 38: „calească cu patru *falaitari* și cu surugiū“. — *Ibid.*, de remarcat turcismele: *duvar*, „zid“ (p. 38), *inacciu*, „inagiu, om cu înat, cu toane“ (p. 42) și grecismul *stenos*, „angor pectoris“ (41).

funicare.

Ps. Scheiană are acest cuvânt în înțeles de ‘proprietate, stăpânire, sl. ДОСТОЯНИЕ’ (Candrea, II, 396).

Forma și sensul îngăduie presupunerea unui prototip lat. **funnicale* = *fundicale*, de la *fundus* (cf. fr. *foncier*).

Pentru *nd* > *n(n)*, cf. cele spuse despre *vinimeriu*, în *DR.*, III, 739. — Cf. însă și vr. *funăși*, „proprietari ale căror *funi* de pământ se învecinau“ (Hasdeu, *Cuvente*, I, 61): acest *fun*e va fi contribuit, de altfel, la transformarea prototipului și n’am putea declara exclus ca originalul acestui cuvânt românesc (cf. ml. *funis*) să fie și la baza lui *funicare* însuși.

furlandisi (a se).

Aspectul cuvântului indică incontestabil un intermediar ngr.; dar baza însași ni se pare că se găsește în it.-ven. *forlana* s. *furlana*, numele danțului favorit al gondolierilor venețieni, propr.: „friulana, din Friul“ (v. Titus Cerne, *Dicț. de Muzică*, II, 68 și 99).

Accepțiunea inițială va fi fost, deci: „a se simți mândru, îngâmfat, ca unul care joacă *furlana*“.

Să se observe existența variantei *furlanisi* (a se).

găinușă.

Înțelesul de ‘cărăbuș’ pe care-l are dialectal acest diminutiv din *găină* (cf. *Dicț. Ac.*, s. v.) coroborează perfect cu sinonimul francez *hanneton*, din germ. *Hahn* ‘coq’, cu engl. *cockchafer* ‘coq-scarabée’, fr.-dial. (Haute-Bretagne) *poule de chène* (cf. L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, [Paris, 1925], p. 48, unde se susține însă indentificarea cu vfr. *anneton*, *hanneton* ‘jeune canard’ din *ane*, *anne* ‘cane’)¹.

gălbere.

Intr’o cimilitură a plugului: „Opt opintite, șapte fârticăite înaintea lui Musteață *gălbere* găoază“ (Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 297). — O variantă a aceleași cimilituri (*Șezătoarea*, VII, 121) sună: „Cinci țipători, doisprezece opintitori, la gaură *ghelberi* găoază“.

¹ Din corespondentul ung. *cserebogár* ‘Maikäfer’ avem n. de fam. rom. *Cerebogar* (și’n însemnările de drum prin Ardeal ale lui M. Sadoveanu).

A fost greșit înțeles ca „puturos” și pus în legătură cu alb. *kel'p.* „puroiu” (Pascu, *Despre cimilituri*, I, p. 158)¹, când, de fapt, el nu e decât alb *gél'bere*, „grün, fahl” = lăt. *galbinus* (G. Meyer, *Alb. Wörterb.*, p. 122), sau chiar germ. *gelber* „galben” (cu aluzie obscenă); cf. V. V. Haneș, *Din Țara Oltului*, București, 1921, p. 100: „Il chiamă pe nepotu-șo Gheorghe, noi îi ziceam Gheorghe *Ghelberiață*, că eră *galbin* așa”. (Pentru derivație, compară: *albeață*, *negreață*, *roșeață*, *verdeață*, iar, pentru radical, și: *gălbează*). — O *Ghelbăroaia* (ovreică?), în Antonovici, *Doc. bărlădene*, III, p. 398.

gară.

‘Cenușa de paie sau și altă cenușă ușoară, ce se ridică pe coș în sus de para focului’, spune comentatorul următoarelor versuri culese din Maidan-Bănat și comunicate ca răspuns la *Chestionarul Hasdeu* (vol. XVIII, f. 186 v, după extrasele d-lui Kirileanu):

Dragostea de bălăioară
E ca *gara* de ușoară:
Gara zboară'n aer sus,
Băla uită ce ți-a spus.

Poate și'n cimilitura meliței, care „iarna sub *gară* zace”, acest *gară*, pe care Viciu îl înțelege ca fiind „probabil streșină”, să fie același cuvânt (dacă n'o fi mai degrabă o greșeală de manuscris pentru *gard!*).

În orice caz, *gară* al nostru e sârb. *gara*, idem².

gărgăriță.

Dicț. Acad. declară etimologia necunoscută, fiindcă Ungurii și Rutenii au cuvântul de la noi, dar legătura dintre cuvântul nostru și lăt. *gurgulio* = *curculio* nu e clară.

Originalul cuvântului românesc ar putea fi, după socotința noastră, ngr. γαργάρι, idem (v. Korais, *Ἄτακτα*, IV, 68), al cărui

¹ Tot atât de puțin are a face cuvântul cu turc. *ghelberi*, „vătraiu”, cum presupuneam aiurea, ori cu turc. *dilber(i)*, „frumos, tânăr”, atestat și'n „parimia” din *Descriptio Moldaviae*, în care calul moldovenesc (*bogdan barghisi*) rivalizează numai cu „un tânăr persesc” (*agem dilberi*); cf. și mr. *dulber* „foarte frumos” (Dalametra).

² Cf. și *garoș* despre care DR. III, 731.

corespondent exact, *gârgără*, există (v. Dicț. Ac., *ad loc.*), ca bază normală pentru derivatul în *-iță*, — dacă acesta nu vine de-adreptul din grecește.

geac.

‘Trăistioară pentru de-mâncare’ (rev. *I. Creangă*, VI, 253).

Identic, probabil, cu it. *giacco*, din care și ngr. τράκος ‘Panzerhemd’ (G. Meyer, *Neogr. St.*, IV, 91).

ghiberesc.

‘Domnesc, vorbind de o calitate de cireșe (în cântecele din Câmpulung): mere creșești și cireșe *ghiberești* (pop.) (Șăineanu, s. v., care se gândește, cu îndoială, la turc. *kebir*, „mare, puternic“).

Dacă epitetul înseamnă în adevăr „domnesc“ (cf. „prințiar“ din : pere *pergamote*), ași crede mai curând într’un derivat din *ghereb*, „Graf“ (prin **gherebesc*, „grofesc“). S’ar putea însă să avem a face cu un derivat de la un n. personal sau geografic (*Biberea*, *Ghebera*? *Ghiber*?)¹.

giuglău.

‘Nom de chien; nume de câne ciobănesc’ (Dicț. Ac.).

E țigănescul *jiuklo* (*dschjuklo*) ‘Hund’ (= Wlislöck, *Die Sprache der transsilv. Zigeuner*, Leipzig 1884, p. 93, unde se dă și sinon. *jinkel*, apoi femin. *jiüklyi*, ‘Hündin’, etc.)².

Juglău ‘om morocănos, care nu prea deschide gura’ (*Comoara satelôr*, III [1925], p. 79), e, foarte probabil, o simplă variantă, de formă și înțeles, a aceluiași cuvânt.

Giuglan, n. de fam. (Codin, *Muscelul nostru*, I, p. 11), ar putea fi, — cu toată simetria: *giuglău-giuglan*, ca *Bădărdubădăran* —, diferit ca origine: poate, ca și *glugleie* (jugleie), o

¹ Adăugim, din *Anon. Băn.*, ed. Crețu, p. 358: „pară *muskataricză* = *Pirum Apianum*“ (cf. fr. *apic*, *d’apic*) = *muskatály*. — Pentru fonetism, cf. și: *ghiribiși* = beregăți (Giuglea—Vâlsan, *De la Români din Serbia*, p. 392).

² *Țuși*, n. de câne (Botoșani), e apelativul rut. *ѣўѣа* ‘Hund, în d. *Kinderspr.*’ (Żelechowski, II, 1058); cf. *tušená* ‘Hündchen, Haushund’, *tušik* ‘Mops, kleiner Hund’, din *tu-šu!* ‘Lockruf des Hundes’ (*ibid.*), și *šura* ‘Haus-hund’ (*ibidem*).

simplă variantă a lui *juglan*, *julan* „flăcăuandru“ (peiorativ) = bulg. *žuglan*, *žulan*, „gambă, picior“ (cf. *durtan*, *durlău* față de *durlă*, *durlige*, cum și cele spuse subț acesta).

giuvan.

‘Mignon’. — Dicț. Acad. accentuiază: *giúvan* și-l derivă din it. *giovane*.

Zenker (369^c) dă însă un pers. *gewan* sau *güvân*, adj. și subst., ‘jeune, adolescent, jeune homme; jung, jugendlich, Jüngling’, iar locul respectiv din Mag. Ist. (I, 316¹⁷) nu dă accentul.

Adăugăm, din glosariul ms. al Golescului (149, după extra-sele d-lui Kirileanu), sinonimele: *olan*, *oglan*, *puștiu*, *ibnew* s. *ipneu*, „slugă, însă slugă pe care o întrebuințează stăpânul... , urmare peste rânduiala firii“, — toate, notorii turcisme (ultimul = *ibn*, *ben* ‘fiu’).

gologan.

Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, 93, dă un *gologan(e)*, „prune rotunde“, evident din același radical, *gog-*, *goagă*, *gogon*, cu însemnarea fundamentală de „rotund, umflat“, din care avem o întreagă familie: ariciul este o „jăganie *gogoneață*“, spune lordache Golescu (Glos. ms.), *gogonat*, etc. (cf. și Dicț. Ac. s. v.): *gogolan* = *gogonan* (prin disimilație).

Dacă ne gândim însă că în loc de *minciuni gogonețe*, sau *gogonate* se zice și *gogoși*, iar *gogoneață* se întrebuințează într’o cimilitură a harbului, identică cu a nucii (Pascu, *Despre cimilituri* I, 162), putem conchide, cred, că *gogă*, *goagă*, „nuci proaspete, după ce au fost cojite de coaja verde“ (Dicț. Ac. s. v.), „coaja verde de nucă“ (cf. Zanne, *Proverbele*, IX, 475: „deosebește *goaga*, de nucă“), din care *gogesc*, „despre coaja verde de pe o nucă coaptă“ (Pamfile, *Cimilituri*, 122), e din aceeași familie și că, împreună, cuvintele aparțin, ca simple dublete, la *cocă*, *cocon*, *cocoașă*: ngr.-dial: (Velvendhò) *gougocca* = *κοκκοα*, explicat (Glosariul Budona, p. 82) prin „*καρύδιον καθαρισμένον*“, adică „nucă curățită de coajă“, e încă o dovadă în acest sens.

Dar nu acesta eră scopul articolului de față.

Întrebarea e: oare o metateză din acel *gogolan*, „rotund“, deci: *gologan*, n’ar putea explica mai mulțămitor pe *gologan*,

„monnaie de cuivre“, decât rus. *golova*, „cap“, care n'a convins pe nimeni (cf. și Dicț. Ae.)? ¹.

Gologani, ca și *paralé*, se zice în genere, în loc de *băni*, iar „rotund“ (cf. *rotungior*, *de cei rotunzi*), e un epitet familiar cunoscut (ca și *sunători*, *espèces sonnantes*) al banilor.

Metafeza însași va părea mai puțin imposibilă, când vom cită cazul unui *cârpălab* = *pârcălab*², și mai cu seamă al lui *boloflefi*, dat cu „înțeles necunoscut“ de Ōv. Dertusianu (*Grădii din Țara Hațegului*, p. 310 ²), dar care, prin însăși locuția din care face parte: „doi feți *boloflefi*“, se demască evident ca *logofeși*, prin metafeză **golofeși*, de unde *bolofești*, — ca *bologan* = *gologăni*, după Pascu, *Arhiva-Iași*, XXV, 198: *ban* + *gologan*; — cf. și *dologan*, „bûthb de os, mare și rotund“, din Păcălă, *Rășinari*, p. 139) și contaminație cu *nătăfești*.

Adăugăm în sfârșit, în legătură cu sensul de „prună“ al lui *gogolan(ă)*, că explicația lui *goldan(ă)* ca **clodan(ă)* = *Claude* (reine-), propusă de Pascu (*Arhiva*, l. c. 195), se confirmă, nu numai prin sinonimul rom. *ringlote* (Reine-Claude), ci și prin sârb. *glodiva*, „Härfing (Pfirsich ³)“ (Filipović) = **klodiva*?

De relevat mai e însă faptul, că lexicele noastre, care consemnează, s. v. pe secuiescul *gologany*, „monetă de aramă de patru creștari, dutcă“ (Dicț. Acad., s. v.), ignorează existența unui rut. *galágán*, „1. grosser (kupferner) Topf; 2. Kupfermünze: Vierkreuzerstück (tocmai înțelesul din secuieste!); 3. verloschener Feuerbrand“ (Żelechowski, 167; pentru sensul 1, cf. însă mai jos: *galadzán*, „grosser Topf“).

Nota comună pare a fi metal (arama, culoarea ei) sau formă (rotundă a) *gologanului*; dar să fie, neapărat, un împrumut din românește?

¹ Săineanu, s. v. se gândise de asemenea la o „metafeză din *gogolan*, cu sensul de ban rotund“, ca *gologof* = *gogolof*, etc.

² *Pársăty* (*ibid.*, p. 327) nu e decât ung. *pohárszék*, „der Glasschrank“, cum arată varianta mai fidelă *peharssek* 'abacus' din *Anon Băn.*, ed. Crețu, pag. 359.

³ *Doroînțe*, „persici, care se coc târziu toamna, dar și coapte au o carne tare“ (*Rev. Critică-literară*, III, 123, sugerând, se pare, o apropiere de *durus*), ar putea fi un reflex indirect al it. *arancio*, *pomarancia* (cf. pomi d'oro și ung. *aranyos* „golden“), „orange“, „năramze“, „portocale“, cum și rut. *pomidor* 'Liebes-, Paradiesapfel', (Żelechowski, II, 696).

gorgoane, gorgoni.

Gorgoni „chasser“ a fost pus în legătură (Dicț. Ac.) cu *gorgoane*, propr.: „a înjură pe cineva, trimițându-l la *gorgoane* („ființe mitologice)“.

Ni se pare, totuși, că, în chestia aceasta avem a face: ¹⁰ cu o tendință arhaizantă, care a stilizat măcar, dacă n'a creat, aceste *gorgoane* „mitologice“ ca supraviețuire a *Gorgonelor* antice ¹, și ²⁰ cu un efect de etimologie populară, care a asociat pe *gorgonesc* cu *gonesc* (*izgonesc*, *prigonesc*, etc.).

În consecință, s'ar putea, credem, ca aceste *gorgoane* să se raporte la ceva mai puțin „mitologic“ și mai apropiat de timpurile noastre: la *gorgoanele* dascălilor de psaltichie de pe vremuri, al căror ecou se va fi păstrat astfel până la noi, împreună cu *isonul* și *aghioasele*, atât de populare: „Cântă [părintele Eufrosin] cu înflorituri de minunate *gorgoane*, așa cum numai Sfinția-lui știă să cânte“, spune un tânăr povestitor (Sandu Teleajen, *Casa cu mușcate albe*, Iași 1925, p. 62). Și sensul tehnic, de „allegro“, al vorbei cadrează cu această ipoteză: „[Semnul] *Gorgon* face ca nota, pe care se pune, să se cânte *mai repede*... Când voim însă a cânta două sau trei note și *mai repede*, se pun două sau trei *gorgoane* ³ (Nifon N. Ploșteanu, *Carte de Muzică Bisericească pe psaltichie și pe note lineare*, București 1902, p. 87; cf. și Titus Cerne, *Dicț. de Muzică*, II, 136, s. v).

gotcă.

Unul din cuvintele care și-au ascuns mai bine originea:

Cei mai mulți au propus o bază onomatopeică (așa, și Pușcariu, *DR.*, I, 100; „poate și *gotcă*, reconstruit din *cotcodăci*“ ⁴).

¹ V. Rev. Cr.-lit. III, 155: „*Gorgoane* și *Horhoane*, ființe mitologice... — *Gorgundă*, -e, „femeie rea, răutăcioasă (se înțelege, totdeauna, și bătrână)“; cf. *ibid.*, pp. 32, 67, 96. (În *horholină* avem, de sigur, alt radical).

² Și alte forme sau locuțiuni interesante supt raportul lingvistic se pot spicui din acest pitoresc album de icoane patriarhale: „un *fulgure* de *păpădie*“ (p. 13) = *fulg* (cf. *fagure* — *fag* de miere), „*mâniecii*, *gâlcevii*, *înstrâmbătăji*“ (p. 62) = *nebunii*, etc.; — „*ochiu bolocănat*“ (p. 65) = *bulbucat* (cf. *bologan*, *Bolocan*); — „a *udă coada pisicii*“ (pp. 6, 19) = a plânge; cf. a *face rachiul pisicii* (Baronzi, la Zanne, IV, 100), obișnuit: a *face bere mafei* (Mold.). — P. 67: „*pistoale* și *junghiuri de Damasc*“ (cf. *demischii*).

³ Cu *gorgan*, *corhan* etc., în ciuda variantei *horhoane*, nu vedem o legătură mai plauzibilă.

⁴ Cf. și pol. *swiegot*, *swiegotka*, „*babillard(e)*“, *swiegotac* (*swierkotac*), „*babiller*, *caqueter*“ (Schmidt).

În „Anuarul Inst. de Ist. Naț.“ din Cluj, II, 391, n. 1, în legătură cu topon. *Gotul*, *Gotești* etc., în care Diculescu vedeă pe *Goși*, mi-am exprimat părerea, că *gotcă* ar putea însemna „pasărea *gotică*“ (criteriul etnic și geografic jucând un mare rol în nomenclatura ornitologică).

În aceeași legătură de idei, A. Philippide (*Originea Românilor*, I, Iași 1925, p. 727) scrie: „Același cuvânt [*got* din toponimicele citate] formează probabil și radicalul din *gotcă*... *gotcă* este sigur un derivat prin sufixul de origine slavă *-ca* din *got*, compară *puică* < *puiu*, *curcă* < vechiu bulgar *kurū* gallus, etc. . . . — Primitivul *got*, care azi nu mai există și a cărui origine este necunoscută, trebuie să fi însemnat și el o pasăre, și anume tetrao *urogallus* L. mas., tetrao *tetrix* L. mas. Acest *got* socot eu că se ascunde în numirile topice *Gotul* . . . , iar nu numele etnic *Gothus*“.

Observația mi se pare dreaptă, deși ea nu implică, neapărat, ca apelativul **got* să nu reprezinte originar etnicul *Got*, întocmai precum lat. *gallus* reprezintă etnicul *gallus* (cf. sinonimele gr. μέδος, περισκότος, etc.). Dar, oare *gotcă*, formă feminină, presupune neapărat un masculin **got*, când un masculin *gotcan* există (v. Dicț. Ac., s. v.¹) și când, corespunzător lui *gâscă*, avem ca masculin *gâscan* (pe lângă *gânsac*, de la *gânscă*)? O fi existând și'n acest caz un alt masculin, primitiv, **gâns*? Poate . . .

Fapt e în orice caz, că în rutenește nu există numai un feminin *gotka*, „Auerhenne; Art wilde Ente“ (pe care îl notează, în treacăt, Dicț. Acad., rămânând însă la ipoteza originii imitative), ci și un masculin: *gótur* „Auerhahn (Tetrao urogallus); Federbusch“ (Želechowski, I, 169); cf. rut. *kótur* „Kater, motan“ față de sl. *kořka*, *kořka*, „mâță“.

De aceea cred că nu greșim când spunem că originea rom. *gotcă* este ruteană: *gotka* (Želechowski dă, p. 139, și varianta *Ġétka*, resp. *hetka*).

grăcină (a).

‘A face zgomot (fără rost, fără folos)’, despre moară :

Moara noastră macină,
Dar a voastră *gracină*.

Probabil, din s.-cr. *gráčem*, *grákati*, „krächzen, heiser werden“ (Berneker, 344).

¹ Un masculin simetric fem. *gotcă* e, într'un fel, și n. de fam. *Gotcu* (Iași).

greș.

'Grapillon laissé sur la vigne ; ciorchină mică de strugurî, pe care culegătorii o desconsideră și o lasă neculeasă' (Exemple, v. în Dicț. Acad., s. v.).

Derivarea dintr'un lat.-pop. **agrestius* = **acrestis*, „nicht zur Reife gelangte Traube“ (cf. Meyer-Lübke, *Rom. et. Wb.*, no. 112), „aguridă“, din care și it. *agresto*, etc.¹, admisă de Academie, se menține cu greu față de sârb.-cr. *greš*, „Herling (Traube)“, *grešika*, „Herling ; wilde Traube“ (Filipović), pe care Berneker, s. *agrest* îl desparte de it. *agresto* 'unreife Traube', raportându-l la it. *grezzo*, *griggio* 'roh'.

(Din sl. *grožd grožde*, „Traube“, avem n. de fam. *Grojdea*, *Grojdeanca*, precum și n. topic *Grojdihod*).

hrincă.

Moldovenismul, cu înțeles de 'geröstetes Stück Polenta, Brot' etc., având ca variante ; *hreancă* și *hlincă*, e dat, la Tiktin ca și la Șăineanu, ca de origine necunoscută.

E, mai mult ca probabil, rut. *hrinka* (грінка), „geröstete Scheibe des Weissbrodes“ (Żelechowski, I, 160).

iele.

Diculescu (*Die Gepiden*, I, 186, și *Din istoria religioasă a Gepizilor*, p. 3 sq.) susține identificarea lor cu *Elle* „Elfen“ (printr'un intermediar gepid) și respinge ca o „simplă etimologie populară“, identificarea cu pron. *ele*. Că *iele* ar putea fi o formă pl. de la sing. (*h*)*ală* „bălaur“ (v. Dicț. Ac.), e de sigur până la un punct, admisibil².

Dar, pentru identitatea *Ietelor* cu pron. *ele*, pledează, în afară de caracterul de interdicție, de „tabu“, al numelor proprii, mult mai însemnat decât se credea (v. acum Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, p. 281), și expresia *de-dânsele*, sinonimul moldovenesc al lui *dintru-iele* (i.

¹ Cf. și mr. *agrandzală*, „strugure produs de viță sălbatecă, strugure necopt“, *agrandzaliean* „aguridar, viță sălbatecă, laurușcă“ (Dalametra).

² Cf. și *bală* din expresiile : *bală* de câne ; ~ de Țigan ; taci ~ = javră, potaie ! (*Rev. cr. lit.*, III, 156), cu sinon. *bală* (cf. *bălaur*).

e. boală) = reumatism; cf. *Dânsele*, nume al lelelor, împreună cu *Dobrele* (Bunele, Milostivele), *Sfintele*, *Șoimenele* și *Joimărițele*, la Otescu, *Credințele țaranului român despre cer și stele* (în „An. Ac. Rom.“, XXIX, p. 497¹), unde se spune, între altele, că „ceea ce le-a meritat [= ce qui leur a valu] în deosebi numele de *Joimărițe* este că ele pedepsesc șoimărind (*sic*) pe fetele leneșe, care și-au tras cânepa și inul până la Joia-Mare“ (de comparat cu cele expuse în Dacoromania, II, p. 899²). — Lucrul acesta îl spune și Budai Deleanu (*Țiganiada*, ed. Cardaș, p. 34, adnotația autorului la v. „ș'a ne descântă dintru ele“):

„*Dintru ele*: este un obicei între țărani prin multe locuri, că vreun lucru rău nu numesc, ci zic: *el* sau *ele*, precum să fie a zice: dracul; ci mai vârtos: *el*, *cel rău*, ș. c., așa este cu cuvântul *ele*. Prin *ele* se înțeleg *duhuri rele*; și, fiindcă babele, descântând *dintru ele*, șoptesc vorbe multe, pentr'aceea se zice de obște, despre unul care vorbește multe fără ispravă, că „descântă *dintru ele*“. — *Quelle donne, signore*, zic, în același înțeles și Italianii (comunicat de G.-D. Serra)³.

Firește, totuși, că *dintru-iele* ar putea fi chiar de la început: *Dintru-Iele*, iar mold. *de-dânsele* o simplă interpretare de etimologie populară (*iele* = *Iele*, luat drept *ele* = *dânsele*). Dar, pe de altă parte, — ceea ce vine în sprijinul derivării din turcește — *yel* turc. înseamnă, nu numai „vânt“ (cf. *Vântoasele*), ci și „reumatism“ (Barbier de Meynard, II, 884); cf. încă: *de-vânt*, „boală băbească, analogă cu *de dânsele* și cauzată de un vânt rău“ (cf. Șăineanu, *Dicț. Univ.*⁴, s. v. *vânt*)⁴.

¹ Alte numiri ale lelelor, vezi în „Rev. cr. lit.“, III, (Chestionariul N. Densuslanu) și'n cunoscuta monografie de L. Șăineanu din „Studii folklorice“.

² Credem acum totuși, că legătura cu *șoim* este, ea, cea secundară, adevărata origine fiind în *Joia-mare* (De *Joimirițe* fem. de la *joimir*, ar putea fi și mai pușin vorba).

³ Pentru evitarea prin eufemism sau pronume a adevăratului nume al divinității, cf. și I. Maxwell, *La Magie*, Paris 1922, p. 41: „Les Australiens ne révèlent le nom de leurs Dieu Daramouloun qu' aux jeunes gens initiés. Les femmes ne le connaissent que sous le nom de „le Père“. Ils emploient des périphrases ou des pronoms „Il“, „L'homme“ [= l'on] pour le désigner dans les rares occasions où ils en parlent“.

⁴ Pentru „bușteanul lelelor“ din basme, care se preface în cub și în căruță pentru trecerea gârlei, v. colecția „Fundescu“, p. 41 sqq.

îmbufnă.

Capidan a explicat acest cuvânt, împreună cu mr. *îmbufunare*, din lat. **inbufonare*, de la *bufo* (DR. III, 758). Cred că în acest verb avem păstrat pe *bufo* latin chiar în sensu-i propriu de 'broască', iar nu în acela românesc de 'buhă, bufniță' — și ca dovadă putem cită (după Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, 101) analogia vprov. *botenflat*: „se dît de quelqu'un qui a les joues bouffies de colère, de *bot*, crapaud qui paraît toujours enflé“.

înalgios.

Exemple vr. ca cele citate de Tiktin, s. v., în care apare expresia *a face cutva înalgiosul*, „Jdm Unbill zufügen“, unite cu locuțiunea gr. ἀνω-κάτω κάμνειν, „mettre sens dessus-dessous, bouleverser, faire le diable à quatre“ (cf. Byzantios, unde și: ἀνάκατα, „pèle-mêle“, ἀνακάτωμα, ἀνακάτωσις, „mélange, bouleversement“), au făcut să se creadă că adevărata formă, etimologică, a cuvântului ar fi *înnalt-gios*: „carii (sc. credincioșii lui Dumitrașco Cantacuzino)... a mulți făcuse *înaltügiosul*“, scrie d. ex. Kogălniceanu (*Letopiseșele* ², III, 84).

Acest sens juridic-moral însă, comparabil cu acel al it. *fare man bassa*, fr. *faire main basse*, „a luă tot, a despoia fără rezervă“, nu e singurul probat, nici în literatura veche-românească, fiindcă la Cantemir (*Dîvanul*, 22^a, citat de Tiktin, s. v.) termenul *înalgios* apare în sens material, topografic: „[partea de sus a roatei] spre *înalgiosului* parte [πρὸς τὸ κάτω μέρος] cu mare răpegiune se povârnește“; iar un *năljosului*, „în jos cu coborîș greu“, opus lui *nâldealului*, „în sus, cu urcuș greu“ (Vârcol, *Din grațul popular al jud. Mehedinți*, în „Noua Rev. Rom.“, VIII 87¹), comparabil cu fr. *en amont* și *en aval*, dar mai ales cu megl. *lănjosu*, „povârnișul, mr. aripidina“ (Papahagi, *Megleno-Români*, II, 89) și vr. *înalsusul* („mearse *înalsusurile* de degrabă“ = abiit *în montana*, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὄρεινήν, în „Noul Testament“ de la Bălgrad, 1648, citat de Hasdeu, *Cuvente, Addenda*, p. LXXXVI).

De-aceea, și adăogând încă analogia mr. *cu totulul*, *di cu totulul*, *de a cu totulul* (cf. dr. *cu totulul tot*², gr. παντάπαι φαῖ

¹ Ba chiar: *nălvalelui*, *nălvalele* (*ibid.*).

² În „Sbornicul de la Cohalm“: „*cu totululș tot*“ (rev. Ioan Neculce, IV, [1924], p. 234).

cu πάλμαν), *dealungului*, *diavârligalui*, 'de jur împrejur', *ngrușișă-lui* 'în cruciș', etc. (v. o bogată listă la Pascu, *Despre cimilituri*, I, 240 și cf. Hasdeu, *o. c.*, I, 60), cred, cu dl Pușcariu (*DR.*, III, 406, n.), că în vr. *înalgiôs* n'avem a face originar cu *înnalt* + *giôs* (cf. și *anapoda*), ci cu nominativul corespunzător genitivului (d-sa zice: „dativului“) *în-al-giôsui* ¹.

îngăimă.

Înțelesul de „a vorbi confuz, încurcat, împiedecat, parcă ți-ar fi limba legată“ se acordă destul de bine cu ipoteza unui derivat verbal din rut. *gaïma* s. *galama*, „Hemmkette, Hemmschuh“ (Żelechowski, I, 134—5).

îngălă; îngălat.

Ideea de „înnegrire, murdărire“, pe care o exprimă în fond aceste cuvinte (cf. *Dicț.*), autoriză derivarea din *galla*, „noix de gale“. „gogoasă de ristic“ (susținută de G. Pascu, *Despre cimilituri*, I), cu atât mai mult cu cât există și paralela fr. *engaller*, „teindre en noir“ (H. Roy, *La vie, les mœurs et le costume*, etc. Paris, 1923, p. 429), din *galle*, „excroissance du rouvre, robur, servant à teindre en noir“ (*ibid.*, p. 432).

jarcă, jarchină, jarpan, jerpelit.

Jerpelit și *jarpan*, *jărchinos*, se zice, în Moldova, la cel îmbrăcat prost, cu o *jarchină*, o *jarcă*, o cojoleancă uzată, din care curg flendurile (cf. Tiktin, s. vv.).

Cuvântul pare înrudit cu pol. *szarpanina*, „action de déchirer; ce qui doit être déchiré; pillerie; curée“, din *szarpać*, *szarperac*, „déchirer, mettre en pièces“ (Schmidt), sau — fiindcă un *jarcă*, deși nefnregistrat de Tiktin, există — cu alb. *šarka*, „weisswollener Überrock mit roten Tupfen = ml. *sarica*, *sarca*, din lat. *serica* (G. Meyer, *Alb. Wb.*, 400).

iușcă.

'Zeamă lungă, subțire' (Mold.).

E rut. *juška* 'Brühe' (Popowicz).

¹ O interesantă formă, neglijată. e: *înapoișurea* („purceaseră ~“, la Dosofteiu, după exceptul din „Buciumul Român“, II, p. 501).

Iz.

‘Arrière-goût’.

Se explică din ung. *iz* (Șăineanu).

Dar turc. *iz*, „vestige, trace“ (Kieffer-Bianchi, I, 156)?

jimblă.

‘Weizen-, Weissbrot’, glosează Tiktin, care consideră cuvântul (cu variantele-i *jemblă*, *jemlă*, *jemnă*) ca o „Mittelbildung aus deutsch *Semmel*, vgl. poln. *żemla*, magy. *zsemlye*, etc.“

Dacă ne gândim însă la faptul că sinonimul *franzelă* trimite, prin însuși înțelesu-i etimologic, spre Franța (originar: „pâne-franțuzească“), cred că e folositor să adăugim, în loc de „etc.“ al lui Tiktin, pe fr. *gimblette*, din fr.-dial. (Languedoc) *gimblo*, *gimelo* = vfr. *simble* (lat. *simila*), pentru care v. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étym. fr.*, I, 329: paralelismul, măcar, e instructiv.

lați.

Se chiamă în Moldova așa: „*lați* de cămeșă“ *stanii* (de cămașă).

Termenul n'are a face cu *lat*: e germ. *Latz*, „pièce, piéce de corps, pourpoint, gilet“. *Lafe* „(Woll-, Haar-) Zotten“, ar putea fi același cuvânt.

Iefărdău.

„Limbut“ (rev. *Ion Creangă*, III, 378). — *Lefârdae*, „om slobod la gură, care nu se poate stăpâni“ (Rev. *Șezătoarea*, XXXII [1924], 137). — *Lefărdău*, *lefărdaucă* (ardelen.) = om care grăește fără șir, fără legătură (*Etym. Magn.*, I, 2222).

Baza e același alb. *l'aperdi*, „schmutzige Rede“, din care și mr. *lăpărdie* „palavre“ (cf. *DR*, II, 535).

O formațiune analogă pare acel *libordan* din cimilitura „buraticului“ (Pascu, *Despre cimilituri*, I, 174; cf. *lidordan*, *ibid.*) = **lipordan* (?), cu care trebuie comparat sinonimul sârb. *labrda* „Schlabberer, Plauderer“, *laprdanje* „das Klatschen, unnützes Ding reden“, *laprdati* „klatschen, u. D. reden“ (Filipović, I), s.-cr. *lăbrda*, *lăbrnja*, verätlich „Lippe“, după Berneker (s. v. *lăbam*), o probabilă desvoltare din it. *labbro* ‘Lippe’; cf. încă r.-dial. *liorbă*, *liorbaucă*.

ler(iu).

Vorbind de refrenul colindelor *hailerui*, *ler de măr*, etc., am semnalat (DR., I, 467) existența în românește a unui apelativ *ler(iu)*, atestat în glosariul muscelean al d-lui Codin, p. 46 („*ler* → vremea când cineva e în floare; vremea căsătoriei¹; vremea încrucișării (la vite): ‘i-a trecut *leru*’“) și în colecția de *Cântece de țară* a regretatului Pamfile, I, 350 („Mi-a trecut *lerut* degrabă: Nici la plug și nici la șapă Nu m’am dus și nu mă duc, căci de boală mă usuc“). L-am mai întâlnit apoi și în rev. *Ion Creangă*, pe 1915, între o seamă de cuvinte din Teleorman: „*lériu*: i-a trecut *leriu* = a îmbătrânit, nu mai e în vremea, când îi eră căutată și vorba și fața“ (p. 87).

Percurgând, ulterior, excerptele din Dosofteiu publicate prin *Buciumul Român*, III, am avut surpriza următorului pasagiu, în care proconsulul din Efes și alții lămuresc cronologia lui Iamblic, unul din cei șapte coconi adormiți timp de 300 de ani în peșteră: „In aste timpuri nu este Decie, au fost în *lerii* cli de demult“ (p. 150).

Cuvântul ar fi, deci, atestat deja la Dosofteiu!

Din nenorocire, neapărata verificare a citatului cu însuși originalul ni-a răpit această iluzie.

Textul bătrânului cărturar sună, în adevăr sinplu: „Intr’-ačestea vremi nu iaste Dechie, iară au fostu în *veacil* cei dedemultu“ (Oct. 22, p. 76).

Lerii vin, deci de la Săulescu.

Dar, dacă, prin aceasta, nimbul venerabilei vechimi dispare, atestarea cuvântului — anterioară celorlalte două — rămâne, și ea merită a fi reținută.

¹ Cf., în legătură cu aceasta: ‘ler de măr’ din refrenul colindelor și expresia proverbială *a-și pune mărul* (aluzie la un obicei practicat la un an după căsătorie) din Zanne, *Prov. Rom.*, III, 659. — Pentru refrenul *oleranda*, *leranda* (DR., I, c.), care poate fi o alterare din *hailerum Doamne*, cf. însă și *Loranthus europaeus*, germ. *Loranth*, numele *vâscului-de-stejar* (Panju, s. v.): analogia cu fr. *gui-l’Anneuf* e seducătoare. — O menționăm și pentru a cită și acest interesant pasagiu dintr’un cântec popular francez, reprodus în Rolland, *Faune pop. de la France*, II, 241:

Le fils du roi s’en va chasser
 Dans la forêt d’Hongrie;
 Ah! donnez la *guillanée*,
 Monseigneur, je vous prie.

leșdeu.

‘Udat: m’a plouat, de m’a făcut *leșdeu*’ (Frâncu-Candrea, *Moșii*, p. 102).

Cuvântul e, fără îndoială, identic cu *leșteu* ‘crâșnic’ (unealtă de prins pește), consemnat la Tiktin ca de origine necunoscută, dar, foarte probabil, nefiind decât o prescurtare din *heleșteu* (hă-lăștău).

lighioană.

‘Animal, animal sauvage, immonde’, traduce Cihac (II, 669), care consideră forma *lighioaie* ca singura autentică și compară pe gr. ἄλογο(v) ‘cheval’. litt.: ‘irraisonnable’.

Lăsând la o parte apropierea de *legheon* al Scripturii, mă întreb totuși, dacă adevăratul aspect al cuvântului, originar, nu e **lighian* = *libian* s. *livian*, dela *Libya*, vechiul nume al Africei cunoscute¹, deci: „(animal) african”.

Reputația de bielșug în fiare a Africei, în special a „*Liviei* ceii cu jigăanii” (*Herodot*, ed. Iorga, p. 266 = IV, 181: ἡ θηριώδης Διβόη) eră proverbială în antichitate (cf. *quid novi ex Africa?*), iar, la Rabelais, felinele de la menageria din Florența se cheamă: *afriquanés*, după lat. *africanae (bestiae)*².

S’ar putea, deci, ca, atunci când Marin Alexandrescu scrie în memoriile sale: *livioană* (v. N. Iorga, *Un cioban dascăl*, p. 7), să nu avem o grafie hiperurbanizantă, ci însăși forma etimologică a vorbii. Fonetic, n’ar fi, în orice caz, nici o dificultate deosebită³, iar semantic încă mai puțin⁴.

Un text popular din Bistrița-Năsăud, tipărit de curând în *Grai și Suflet* (II² [1926], p. 342), aduce însă o formă, care ne

¹ Cf. vr. *liva* = sl. *liva* ‘africus ventus’, λιβας (O. Gilbert, *Die meteorologische Theorien des gr. Altertums*, Leipzig 1907, s. v.), fr. *labeche, lebeche*, it. *libeccio* ‘vent d’Afrique’, etc.

² V. L. Sainéan, *La langue de Rablais*, I, Paris 1922, p. 38. Cf. și glosa hesychiane: Νῶβαι· πυγμαῖοι, în care Νῶβαι a fost interpretat de A. Fick ca „pigmei din Nubia, Nubieni”. (*Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung*, 43 [1910], p. 150).

³ Cf. I. a.: „Sus la *Livion*, la Sfântul Ion” (rev. „Ion Creangă”, IX [1916], p. 63) cu: „Sus la *reghion*, la Sfântul” (Cristu Negoescu, *Colinde și cântece de stea*, p. 17).

⁴ Pentru sensul de „limbi, limbotenii, neamuri streine” al lui *lighioane*, cf. și dial. *jivindă* ‘fiară sălbatică; om d’altă nație’ (Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 44).

face să întrezărim posibilitatea unei alte explicațiuni a cuvântului: „Acolo umblă cirezi de cai sălbatici, de boi sălbatici, de felu de *ghiligane*“.

Acest *ghiligane* reprezintă, evident, o diformațiune din *gligan*, „porc sălbatic, mistreț“, dar înțelesul lui e aici, tot atât de evident, acela de „sălbătăciuni, *lighioane*“. Ca *lighioană* a putut fi explicat, pe de altă parte, și un *lighian* din „cap de *lighian*“ (într'un descântec din *Gratul Nostru*, I, 90), „cap de *ghigean*“ (Tocilescu, *Mat. folkl.* I¹, 628), care apare, totuși, ca *gligan*, în varianta din glosariul Boceanu (p. 94, s. v. *izdat*)¹.

Odată ce lucrurile se înfățișează așa, ar fi, cred, admisibil, că *lighioană* poate reprezenta — printr'o metateză și o disimilație — pe acel bizar *ghiligană* (sing. de la *ghiligane*), care, el însuși, reprezintă, cu siguranță, o dezvoltare din *gligan*, sau, mai precis, o variantă dialectală a lui *gâligan*, *gâligan*².

lipcă

'Alipit, nedeslipit' (peiorativ): „A ședeă ~ pe capul cuivă“. Legătura cu *a lipi* e evidentă: au văzut-o și Tiktin, Șăineanu, etc.; dar adevăratul prototip ar putea fi rut. *lipkiĭ*, „klebrig, zăh“, (Żelechowski, I, 404).

Megl. Iiscuveti.

'Un fel de piatră' (Papahagi, *Meglano-Români*, II, 90), 'fel de piatră foarte moale' (Capidan, *Meglano-români*, p. 108). Explicarea din bulg. *leska* idem, la care trimite și Capidan, *l. c.* sau din bulg. *leaskov*, „schisteux“, pe care o admitem cu Pascu, în DR, III, 734, n. 1, mi se pare acum mai puțin sigură.

¹ Într'o variantă din Tocilescu însuși (o. c., 329): „cap de *gâligan*. — Cf. încă: „Tudor Dobrogean, din cap *deglughian*“ (*Șezătoarea*, III, 212) cum și: „la picioare *ghersgan* (1?)“, într'un descântec de izdat (Grigoriu-Rigo, *Medicina poporului*, I, 93), amintind izbitor pe turc.-pers. *guerguerdan*, *zerguerden*, *kerkedan* 'rhinocéros' (Barbier, II), *gergedan* 'Nashorn' (Miklosich, *Die türk. Elemente*, 118), *kerkodan*, *karkadan*, 'ὄδοντοτύραννος, μονόκερος' (Ausfeld, *Der griechische Alexanderroman*, p. 183).

² Etimologia (bulg.) a lui *gligan*, fixată de Candrea, fusese indicată deja de Hasdeu: „Vom adăuga că la Bulgari porcul sălbatec se chiamă ГЛАНК“ (*Cuvențe din bătrâni*, Suplementul, addendum ad p. LXXXI). — *Ghiligane* ar putea însemna, deci, și: „animale mari, cât gliganul“. Confuziunea între *gligan* și *lighioană* e, în tot cazul, vădită.

Mă întreb dacă nu e cazul să revenim la acei sf. *blitskav-*, „blitzend, glänzend“, la care ne gândeam în „Anuarul Inst. de Ist. din Cluj“, I, p. 319, n., — mai ales că și 'n ruteneste există, din aceeași temă (*lisk*, „Schimmer“), un derivat *liskoveŭa*, „Jaspis“ (Želechowski, I, 404), precum, din varianta *losk* „Schimmer“, există derivatul *loskoviŭ* (*loskoviŭ-kobaŭt* = Glanzkobalt), care amintește varianta dr. *loscobol* (v. DR., I. c.), pe lângă: (*pătră*) *liscovată* și *lescovată* din colinde.

luced ; lucezi.

În „Țiganiada“ lui Budai-Deleanu (ed. Gh. Cardaș, p. 84), găsim următoarele versuri:

Dă [= decât] mursa proaspătă mai dulcică

Mai *lucedă* dă [= decât] steaua dă seară.

Ca formațiune, avem, evident, pe lat. *lucidus* (cf. *lucifer*, *lucidum sidus*, etc.). Dar îndoială rămâne: nu sântem, oare, în prezența unei plăzmuiri artificiale a poetului?

Iată însă, că, într'un Colind din culegerea păr. I. Bârlea: „Balade, Colinde și Bocete din Maramureș“ (p. 89) se poate citi:

Colo sus la răsărit, —
Mândră-i sara de Crăciun, —
Lucezit-o lucezit
Un lucer mândru galbăn,
D'aceea nu-i *lucezire*,
Ci e sfântă mănăstire.

Înțelesul e, firește: „strălucit-a“, cum observă și culegătorul, în notă (unde explică și pe *lucer* prin „luceafăr“; cf. sp. *lucero*).

Nu mai încape, acum, nici o îndoială, că, — alături de *limpede-limpezi*, *lânced-lâncez*, *muced*, *putred*, *rânced*, *umed* — *mucezi*, *putrezi*, *râncez*, *umezi*, a căror descendență latină directă nimeni nu o contestă, — avem și'n *luced(-lucezi)* un reflex absolut normal și autentic al lat. *lucidus*, dublet popular al neologismului *lucid* (fr. *lucide*).

lupare.

‘Se ia plămâni lupului, care se păstrează ca o comoară, și când cineva are vre-o rană rea, pe care poporul o numește *lupare*, atunci se iau plămâni de lup, se ard în foc și se preface

în pulbere; apoi această pulbere se pune pe rana pacientului' (Ciocănel-Patriciu-Salviu, *Brașoave*, p. 196).

N'am putea spune, dacă numele popular corespunde sau ba cu *lupus*-ul medical (Dicționarul d-nului Bianu nu-l dă)¹, dar identitatea lui *lupare* cu lat. **lupalis*, „de lup“ (= *lupinus*; cf. *luparius* 'lupar, lupăș'), ni se pare evidentă: o derivare pe teren românesc, din *lup*, cu suf. *-are* (despre care, v. Pascu, p. 90), e mai puțin probabilă.

mălaiu.

Se știe că Weigand a încercat să explice acest cuvânt obscur din *meiu-laiu* („meiu negru“).

Rut. *melai*, dublet al lui *malai*, idem., (Żelechowski), — evident reflex din românește — ar vorbi în favoarea acestei explicații.

Mămălata.

N. de fam. (Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, III, 1, 176²).

Nu pare a fi o formațiune în *-at* (*-ατος* = *-atus*), obișnuită în ngr. ca indicație a filiațiunii, la fel cu *-άκι*, *-πουλο*, etc. (v. Hatzidakis, în Anuarul Univ. din Atena pe 1910), cum ar putea fi *Mărgilat* (*Surete și izvoade*, VIII, 396 = *Μαργελλᾶτος*, din *Margella*?), ci un apelativ dr. **mămălată* = *mălată* (cf. *măligă* față de *mămăligă*³).

Acest *mălată* există, de fapt, glosat în Lex. Bud., p. 370, prin. ung. *maláta*, „polenta, das Malz“ (cf. și Cihac, II, p. 513). El se poate, cred, recunoaște și'n *mama lata* din cimilitura „turtei“ (Gorovei, 372): „*Mama lata*, zupăiata“, pe care Pascu (*Despre cimilituri*, II, 9⁴) îl explică elegant așa: „Turta e lată ca mama“⁵!

¹ Ca paralelă, putem menționa pe it. *volpe*, termen curent pentru *alopécia* (căderea părului), din gr. *άλωπηξ* 'vulpe'; cf. engl. *fox-wil*, sp. *zorra* (Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, p. 43).

² Cf. și *Popolată* (*ibid.*, III, 2, 183), *Bobolată* (*Rev. Ist.*, V, 225), cu it. *popolata*, „vivanda quasi liquidă“ (Tomaseo).

³ Cf. încă *mălaiu* și bulg. *mamuly* 'blé, le maïs ou blé de Turquie'.

⁴ În cimilitură „hornului“ (*ibid.*, 26): „*Ursu'n sat, și câniil nu bat*“, aluzia la *ursoaică* = horn e evidentă.

⁵ „*Mama lata*, tata lungu, nenea fluerici și lelea *zopăiata*“, cimilitura *sobei*, cu coșul, fumul și scânteia (Pascu, *o. a.*, I, 116) e o vădită variantă amplificată, cu dublu înțeles obscen.

Mr. mînar.

'Mielul care se ține acasă pentru îngrășare, miel care se învață să vie după om; fig. persoană care merge în totdeauna după alta' (Dalametra).

S'a explicat din lat. *manuarius* 'de main, qu'on fait agir avec la main' (așa, și Pascu, *Dict. ét. du mr.*, I, 118, no. 987).

Există însă și italienește un *manarro* 'mouton' (cf. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, 267), de care cuvântul mr. s'ar putea să nu fie strein.

mandră.

'Mandră și colêșă: 1. mămăligă; 2. pâne friptă 'n unsoare' Viciu, *Glosar*, p. 58).

E, de sigur, identic cu țig. *mandró* (*maro, manro, marnô*) 'kenyér' (József Főherczeg — E. Thewrewk, *Czigány Nyelvtan*, Budapesta, 1888, p. 192)¹.

mârli(a).

'Bespringen; sich paaren' (von Schafen u. Ziegen). Tiktin consideră originea necunoscută; iar Șăineanu emite ipoteza bizară a unui dublet onomatopeic cu a *mierlăi, miorlăi* (despre pisici!).

Slov. *mrlit*, „formicare, jucken“, din *mrle*, „formicatio, formicans pruritus quasi per formicas fugientes causatus“ (Bernolák, *Lex. Slavicum*, II), oferă totuși o bază foarte acceptabilă, cu o evoluție semantică din cele mai explicabile.

măruntaie; măruntea.

Pe lângă înțelesul de „entrailles“, singurul în deobște cunoscut și consemnat de lexicografi, mai are și pe acela de „mărunțuri; lucruri, obiecte mărunte“, în acest pasagiu dintr-o foaie de zestre de la 1817, publicată în *Monografia orașului*

¹ Cu *mandra* 'stână' nu credem să aibă vreo legătură etimologică, cum o are, de bună-seamă, rut. *mandrik* 'Quarrkäse; Käsekuchen' (Želechowski, I, 426). — O legătură de această natură cu același cuvânt nu are nici rom.-dial. *coșmandră* 'bucătărie de vară' (rev. *Ion Creangă*, V, 183), care poate fi, în ce privește finalul, mai curând suf. *-andră*, decât *-mandră* (+ *coș*).

Câmpina, Câmpina 1924, de d. Stoica Theodorescu, p. 191: „2 Sămizeturi de păpăluri i alte *măruntae*“¹.

Alt act, din aceeași publicație (p. 169), se plânge (la an. 1820) contra îndrăznelii locuitorilor de „a vinde vin și rachiu cu *măruntea*“. Avem deci și pe *măruntea* în înțeles de „mărunțiș“, — sensul expresiei fiind, evident, acela de „en détail“ (cf. și *par le menu, cu de-a mănuntul*).

„Și ale caisă [= casei] *măruntăi*“ se citește și într'o foaie de zestre din 1842, tipărită de N. Iorga (*Documente de pe Valea Teleajenului*, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 67).

mâzgăli.

‘A mânji’.

S'a presupus o legătură cu *mâzgă*, „sevă, noroiu“, foarte plausibilă ca sens, dar dificilă ca formă (cf. Șăineanu, care pune la contribuție și pe *mânzăli*).

Adăugim — pe lângă varianta munteană *zmângăli* — pe rut. *maskaliti*, idem (Żelechowski, I, 429), dublet al lui *maskariti* (a măscări).

mișomòr.

Cuvântul e atestat, cu înțelesul de „otravă“, în N. I. Dumitrașcu, *Flori de câmp* (= Bibl. rev. „Ion Creangă“, no. 4), p. 38, ca și'n Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 394.

Sensul precis e, foarte probabil, acela de „otravă de șoareci, șoricioaică“ (cf. *DR.*, III, 448), iar etymonul, sârb. *mišomor*, idem

¹ *Sămizeturi* e, firește: *chemisettes*, iar *păpăluri* (și *păpăluri*, ba chiar *papălări*): *Pappel*. — *Maltuf* (*ibid.*, 190) e identic cu *malteh*, -ef, -in ‘Art Kleiderstoff, viell. *Melton* od. *Molton*’ (Tiktin): în partea finală e, sigur, germ. *Tuch* (Malter-?). — *Vuhur* e turcismul *buhur*, cu fonetism ngr. (cf. „părău *Vâlții*“ = *Bălții*, *ibid.*, p. 188), iar *crozeea* o simplă eroare de tipăr p, *croazea* (*croisée*): o greșeală de tipar se cuprinde și'n „de către [= câte] 3 viței“, adaus din eroare lângă „4 boi de jug“, în loc de lângă „2 vaci cu lapte“ (*ibid.*). — *Panbriu* (189) e ‘stofa de merinos’, *pambrin* (Șăineanu), iar *savân*(?) (p. 193) e, probabil: *sovon*, *zovon*, „hobot, giulgiu“, într'o formă mai apropiată de prototipul medieval *savanum* (cf. același, s. v.). — *Teoritra*, „dar [făcut de mire] a două zi de nuntă“ (într'o diată din 1827, *ibid.*, p. 171), ‘*Morgen-gabe*’, ‘*γαμήλιον δῶρον*’.

Notăm, ocazional, și: *sbor*, „târg anual“, deci „sobor, adunare festivă, nedeie“, etc. (p. 39)

(Filipović), sinon. gr. *ποντικοφάρμακον, ἀρσενικόν*; cf. și vgr. *μύσ-φονος*, n. de pl. (Korais, *Ἄτακτα*, IV, 449).

De reținut și sinon. mr. *afrat*, „arsenic, venin, otravă, șoricioaică“ (Dalametra).

misteiu.

‘Cremene’. — Glosat așa, ca adnotație la versurile: „7 iepi potrigiti, La cochiti *mistițeti*; când calcă, Foc scăpără“, dintr’un „Plugușor“ de la Românii din Podolia, tipărit în *Calendarul „Glasul Bucovinei“* pe anul 1926 (p. 74, cu n. 5)¹,

Cuvântul ar putea fi ung. *mészkö* ‘Kalkstein’ din care Weigand, *Balkan-Archiv*, I [1925], 21, derivă toponimicul ardelean *Mischiu*; cf. și *Mischii* doljeni), dar în pasagiul citat ar putea fi vorba de un derivat din *mischiu* ‘oțel’: *mistițeti* = *mischiitate* ‘oțelite’, i. e. ‘(copite) potcovite cu mischie’.

Profităm de ocazie, în orice caz, spre a întregi indicațiile date asupra etimologiei acestuia în darea-de-seamă despre „I-âiul congres al filologilor români“ (p. 54, n. 3) cu o trimitere la foarte interesantul „Essai sur l’histoire de l’acier en Russie“, publicat de N. Bilaiew în *Recueil Kondakov* (Prague 1926, p. 173 sqq.) despre *Bulat* și *Karalugh* (0 ВЛАТЪ И ХАРАЛУГЪ).

mocoși.

‘A lucră încet, meticulos; a pierde vremea’.

Compară rut. *makoša*, altslawische Göttin der Ruhe (Želechowski, I, 424): a **măcoși*?

modălcă.

‘Kleine, rundliche, harte Anschwellung der Oberfläche, Knollen, Knoten’ (Tiktin), ‘gâlcă’.

Cred că e o simplă variantă din **mogălcă, moghîlcă* = rut. *mogilka*, „kleiner Grabhügel“ (Želechowski, I, 448), „moviliță“.

morfoli.

‘A molfăi; a mototoli’.

Lexicografii trimit la *molfăi*, pe care-l consideră ca formațiune onomatopeică.

¹ Se pomeneste și faimosul *Deal al Garaleului* (cf. și *Harilau*) sub forma: „Și ni-au arat dialurile *Hararimului* și văile *Rusalimului*“ (p. 72).

Cf. totuși rut. *merféliti* (*merhveliti*, cf. *merva*, „Wirrstroh, -streu ; Dünger“) = verwirren, auseinanderwühlen, -stobern (Želechowski, I, 435).

muscal.

‘Naiu ; Pansflöte : „Glasul trâmbiței, *muscalului* [ούρυγος] și alăută“, Bibl. din 1688’ (Tiktin). — ‘O armonică de gură sau șapte fluerașe — *Syringa Panos* — numit *moscal*’, ‘*muscalu* sau vechiul *syrinx*’ (v. C. Bobulescu, *Lăutarii noștri*, p. 26 sq., unde se indică toate izvoarele necesare).

Tiktin, l. c, s’a oprit la t.-arab, *miskal*, propus de Șăineanu (*Infl. or*, II¹, 266).

Cred însă, că t.-pers. *mûsîkar* (din gr.) ‘flûte de Pan ; musician ; musique’ (Zenker, 892°), = ‘espèce d’instrument de musique, composé de roseaux de longueur différente’ (Kieffer-Bianchi, II, 1046), e preferabil, fiind mult mai apropiat ca formă de reflexul românesc, în care et. pop. cu *Muscal* s. *Moscal* ‘Moscovit’ e evidentă.

naiticeană.

Și: *nadiceancă*, ‘un fel de trăsură’.

Șăineanu îi declară originea necunoscută.

Totuși Tiktin suggerase etimologia sigură, glosând: ‘Neutitscheiner Wagen (brișcă de Neutitschein)’.

Rămâne numai să precizăm: rut. *najtičanka* ‘Kutsche aus der Neutitscheiner Fabrik’ (Želechowski, I, 478).

Posibil ar fi, însă, ca și *dician* („*car dician* = car ferecat“, în „Rev. critică-literară“, III, 224), pe care-l apropiam (DR. II, 409, n. 6) de „de-un car ferecat, de la *Diiu* legat“, să aibă aceeași origine.

(ne)lutatec.

‘Pârjolăște-mi cu focul *nelutatec* păcatele mele’ (Dosoftciu, *Molîtvenicul*, 101^a).

Pușchilă, în monografia sa (extras din „Analele Acad. Rom.“ pe 1914, p. 75), nu se putuse dumeri nici asupra înțelesului vorbeii. Pușcariu (*Lat. țî und kî*, p. 10), care o cunoaște din „Viețile Sfinților“, de același scriitor, îi dădea sensul de „unüberwindlich“, „inéluctable“, și-i propunea un etymon — logic și ademenitor, ca și sensul — latinesc: **luctaticus*.

De fapt, cu tot aspectul său venerabil, acest *nelutatic* nu e decât un banal derivat românesc din *lut* prin suf. *-atec*, întocmai ca și opusul său, *lutatec*, de asemenea atestat la Dosofteiu (v. glosariului tezei dlui Lacea, p. 118 și excerptele din „Buciumul Român“, II, 352), având înțelesul de „nepământesc“, „immaterial“¹: cuvântul traduce, de fapt, pe gr. ζυλος, „immatériel“ (cf. II, 497).

onànie.

Se zice, în Moldova, la „o ființă slabă și urâtă, o pocitură“.

La o înrudire etimologică cu gr. *νάος* ‘pitic’, firește că nu ne putem opri, dar nici rut. *omana* ‘vedenie amăgitoare’, cu care-l compară Șăineanu, n’ajută nimic.

Onànie e, după toată probabilitatea, identic cu *Onan* (*Annan*), numele tristului personaj biblic (Geneza, XXXVIII, 6—11), după care s’a denumit în știință o urâtă perversiune sexuală: legătura de înțeles, între o „pocitură“, un „avorton“, și un astfel de nume nu are nimic straniu; iar calea de pătrundere în graiul popular va fi fost tot lumea bisericească, familiarizată cu Scripturile².

otozbir.

În expresia: „a o luă cu *otozbirul*“ (v. *Neamul Românesc literar*, serie nouă, din 25 Decembrie 1925, p. 13: „I-a părut rău, nu-i vorbă; prea a luat-o cu *otosbiru*; mai cu seamă focul de armă, nici în vânt, cum a fost dat, nu trebuie“).

Etymon e, evident, turc. *otuzbir*, „trezeci și una“ (pe care Șăineanu, Dicț. univ. îl cunoaște ca numele unui joc de hazard și-l recunoaște în omonimul sinonim din Caragiale); remarcabilă e însă devierea sensului pe care o arată textul citat de noi și care va fi având la origine paralelismul cu „a luă la trei (parale)“, sau contaminația cu *zbir* (executor neînduplecat, violent).

¹ Cfr. și *viatic*(ă): *ibid.*, I, 7 și II, 259, diferit de *Viațiçi* (sinon. cu *Vareaci* = *Varegi*) din *Cronica* lui Gheorghe Brancovici (ed. Iorga, p. 25): <(în)viat, ca *tristatic* (II, 452) din (în)tristat? Cf. și: „*firemviereafă* (fire 'nvieret) pruncă“ = *φυσίως κόρη* (*ibid.*, II, 494); de asemenea: „*leietic* și cu *firea* de *viperă*“, despre *Leon* („Ieu I“) *Isaurul* (*ibid.*, III, 54).

² O recentă ediție botoșăneană a „*Epistolăi*“ are: *soldomeni* (p. 9), în loc de *sodomleni*, „cari practică viciul sodomiei“, propriu: „locuitorii din *Sodoma*“. — Cf. și *Sodomeni*, n. de sat sucevean.

Adăugăm, că același *otozbir* se mai întrebuițează și ca denumire a unui soi de calapod: *otozbir*, „calup mare“, spre deosebire de *cabarazghial* (mijlociu) și *olaiac* (mic) (Popescu-Ciocănel, Patriciu și Salviu, *Brașoave*, p. 5).

Ouă de Paști și „Paști-de-ouă“.

Răspândirea obiceiului ouălor de Paști („Ouă roșii“, „împistrite“, „boite“) de la un capăt la cellalt al Europei (cf. *l'îdu de Pascas*, „à double rousset“, în „Armanac Rouman“, Mount-Pelie 1884), e prea cunoscut, ca să mai fie vrednic a stăruii asupra-i¹.

Mai interesant de observat e că, de asemenea la ambele extremități ale continentului nostru, *ouăle roșii* intră ca element constitutiv în însăși denumirea zilei de Paști: it. *pasqua d'uovo* ‘Ostern’ (pe lângă *pasqua maggiore*: diferențierea se face față de „Florii“, fr. *pâques fleuries*) și turc. *kyzyl-jumurta*, „oeuf rouge; la fête des pâques; rottes Ei; das Osterfest der Griechen“, compl.: *kyzyl jumurta günleri*, „die Tage der roten Eier“ (Zenker, 700 °), din care ngr. *Κιζιλγιουμουρτά* = τῶν χριστιανῶν τὸ Πάσχα. Însemnând literal: ἡ κοκκίλευρος, „ou-roșu“ (Korais, *Ἐτακτα*, IV, 401, s. v. Πάσχα)

pălăurdî (a o).

„A o luà la sănătoasa, a luà fuga, a spălă putina, a o *spurikè*², a merge foarte repede“ (*Șezătoarea*, V, 116).

Cuvântu' face parte din vocabulariul Țiganilor noștri: *palaordî*, „a veni (s. merge) din nou (s. înapoi) = *palé*, „iarăș“ (din ngr.) + *aordè*, „viu“ (țigănesc, din t.-pers. *avurden*, „apporter, amener“).

paperugă.

Cuvântul a fost considerat în genere — și, cred, cu dreptate — ca identic cu *paperudă*: sensul e, în orice caz, același, iar ca formă unul se poate reduce la cellalt.

¹ Cf. și proverbul românesc „ca oul roșu la Paște“, despre un lucru ce nu poate lipsi la o anumită vreme (Zanne, *Prov. Rom.*, I, p. 576, no. 2240). — O interesantă legendă gorjană, despre *ouăle roșii*, în legătură cu sângele Mântuitorului. vărsat de Iidovi, dă Dr. Ch. Laugier, *Contribuțiuni de etnogr. medicală a Olteniei*, p. 64.

² De la *Spur*, „urmă“? Cf. și *a spurlichet-o* = „a fugit, s'a făcut nevăzut repede“ (rev. „I. Creangă“, IV, 369), *a spurlit-o* s. *șperlit-o*.

Cea mai nouă încercare de explicație, din vgerm. (Diculescu, *Die Gepiden*, I, 208) nu ni se pare mai convingătoare decât una din cele mai vechi: lat. *pupula uda*, „fată udă“ (Pascu, *Etimologii românești*, p. 31). Tiktiñ desparte pe *pararudă* de *pararugă*, înțelegându-l pe cel dintâiu ca un reflex al vsl. *popelū, pepelū*, „cenușă“ (deci = *Popelcuță, Cenușotcă*), iar pe cellalt ca o contaminație a întâiului cu *buburuză* și *papărue* (i. e. *paparoană*, „floare de mac“ = ngr. *παιπαρόβονα*: lat. *papaver*).

Explicațiunile acestea sânt unilaterale ori haotice.

Explicații coerente au adus, pe cât știu, Șăineanu, care așează pe *pararudă, pararugă*, etc. în cadrul general al „gogorișelor“ (în Bihor, *pararuda* se chiamă și *gogu*) reprezentând termeni infantili, ca și sinonimele provențale: *papalaudo*¹, *paranguo, babarauno* (Dicț. univ.⁴, s. *pararudă*), și Weigand (Jahresber. d. Inst. f. rum. Spr. Leipzig), care, luând în considerație și pe mr. *pirpirună*, cu îndoitul, ba întreitul înțeles de „pararudă“ și „paparoane (mac sălbatec); fluture“ (Dalametra, 170), se gândește la lat. *papilio, -nem*, „fluture“.

Explicația aceasta e, după credința noastră, cea mai potrivită, pentrucă fixează cuvântul în cadrul cel mai firesc și mai apropiat².

Că *Peperuda* numele *Paparudii* la Bulgari, împreună cu *dodola* și *ojlula*, înseamnă propriu zis: „Schmetterling“, spune și Arnau-doff, *Die bulg. Festbräuche*, p. 65 (= vol. IV din „Bulgarische Bibliothek“, ed. Weigand).

Curios mi se pare numai, că Weigand a omis tocmai una din paralelele cele mai concludente: pe bulg. *preperuga, peperuga* ‘Schmetterling’, lit.: ‘das flatternde’ vsl. **prêperuga* (Miklosich, *Et. Wb. d. sl. Spr.*, sub *perpera*). Toate aceste, și alte corespondente la Dr. G. Pascu (Arhiva, XXV, pp. 195—6, dar, despre *duduleț* (nici nu-l dă p. dr. I) spune atâta (p. 196): „Pentru legătura între cuvintele balcanice și cele romanice, este interesant de citat mgl. *duduleț* ‘pararudă’ = alb. *dordolêt* ‘pararudă’; ‘épou-vantail’ [cf. *gogorițe*?], sârb. *dodoŭa* ‘pararudă’“.

În ce privește sinonimul mr. *duduleț*, pe care Pascu (l. c. p. 58) îl derivă prin suf. *-uleț* din țurc. *dudu* „belle personne, coquette“, trețue să observăm că există variante dr. care indică

¹ Cf. rom. *păpăludă*, nume al paserii „mulge-capre“ (Marian, *Ornit.*, I, 65).

² Cf. și alb. *paparundë* (Jokl, relevat în DR., III, 823).

mai degrabă o origine sârbă: *dadaloaie* (în Bihor, după „Comoara Satelor“, II, 57, 60, care dă pentru Turda-Arieș: *băbăludă*) și *dodoloaie* (Hodoș, *Cântece bănățene*, p. 123) reflectă evident, pe sârb. *dodola*, *dodolja*, *dodoloje*, lit.: „fetiță“: *Dodola* chiar, pe lângă *Păpăruga*, se află înregistrat în Alexici (*Texte alese din lit. poporană română*, I, 198, n.). Și e important de relevat, că sârb-cr. *vodole*, „Refrain, der zu *Dodole*-Liedern stimmt“, al „kalinarke“-i, erau stropite cu apă, odinioară, ca și paparudele (Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten*, Viena 1925, p. 148).

Un foarte interesant text al cântecului „dodoloiului“ (*sic*) dă E. Novacovicu (*Colecțiune folcloristică română din Răcășdia și jur*, Oravița 1902, p. 171). De remarcat dubletul: *dodoloiu* (pe lângă *dodoloaie*), însemnând și pe unul care „nu e îmbrăcat gingaș“ (p. 12). — Deosebit de interesant, de asemenea, pentru sinteza amânduror denumirilor, formula „Dudulețului“ la Megleno-Români, publicată de I. A. Candrea în „Grai și Suflet“, I, 2, 269: „Letaj, letaj, *pipiruga*, vai, *duduleț*, vai *duduleț*...“¹.

pârtac.

‘Petec’: „coasă-ți *pârtacul* de la șubă“ (Viciu, 65).

Din vsl. *npztx* ‘*ῥάκος*, pannus detritus’ (Miklosich, *Rad. l. sl.*, 68), de unde, poate, totuși și megl. *părtălos* (cf. Dacoromania, I, 266²), cf. și n. de loc. *Părtănoși* (Bogdan, *Doc. lui Ștefan-cel-Mare*, II, tablă) = *părtz-nosz*, „rufos“, lit.: purtător-de-rufe“ (*ῥακένδυτος*).

pater.

„...pe la valea Tibrului [Ardeal], pe unde în puterea nopții poporul zice că umblă *paterii*, — năluci îmbrăcate în haine albe lungi și de bun augur dacă le întâlnești...“ (Frâncu-Candrea, *Moșii*, p. 18).

Foarte probabil, amintire populară de *pater-ii*, protestanți din partea locului.

Cf. *barat*, etc.

¹ Pentru *păpălug(ă)* e de comparat și n. de pl. *papalungă*, (Trans.) „păpădie“ (Panțu., 203).

² Pentru cuv. *părțișă*, v. Capidan, *Românii nomazi*, p. 165.

perindă (a se).

Tiktin trimite la *părândă* 'der Reihe nach vornehmen, durchziehen', *a se* ~ 'der Reihe nach, aufeinander folgen, vorüberziehen, defilieren', văzând în el o probabilă „gelehrte Bildung“ din *pe rând*.

De aceeași părere e și Șăineanu: „lit. a luă sau schimbă *pe rând*“. Ea e, de altfel, cea mai firească și fusese sugerată încă de Lex. Budan, care dă (p. 497) pe *părând* (*pěrëndu*) 'alterno, mutito' îndată după *pe rând* 'ordine, ex ordine, suo ordine'.

E, totuși, posibil, ca aceste apropieri să fie numai efecte de etimologie populară, iar adevăratul prototip al cuvântului românesc să fie ung. *perrend* 'Prozessordnung'.

Aplicat mai întâiu la procedura judecătorească (cf. *a se perindă înaintea instanței*, despre martori), termenul — a cărui cea mai veche atestare pare a fi cea din Lex. Budan — s'a putut ușor generaliza apoi, depășind sfera judiciară.

Cevă asemănător, ca termen juridic de origine streină confundat cu un omonim românesc, s'a relevat de curând (Capidan, *Românii nomazi*, p. 37, u. 3) în turcismul mr. *carare*, „verdict“, confundat de lexicografi cu *carare* „sentier“; iar, în ce privește contaminația bazei ungurești *rend* cu un cuvânt românesc asemănător, putem cită cazul unui *pe rândelete* = ung. *rendelet* 'comandă, ordin' + *pe îndelete*, în „*Țiganiada*“ (ed. Cardaș, p. 244):

... Iară voinicul cu bucurie
O 'nvârte [prăjina] 'ntr'o mână *pe rândelete*,
Ca ș'un bețișor ...¹

pierseciu.

Ca nume de culoare, sinonim cu „vână“, „albastru-închis“, „violet“, „vioriu“², „inohorit“ (cf. *purpuriu*, *ghiveziu*), mai precis: „de culoarea piersecei“, — ca *vișiniu*, „de culoarea vișinei“, *cireșiu*, *căpșuniu*, etc.³ — există, de altfel, el însuși, atestat ca epitet pentru cai: „dereș *piersiciu*“ (P. Stavrescu, *Hipologie*, p. 195),

¹ *Pe îndelete* însuși, cu sensul său propriu, e atestat la același scriitor (p. 229) sub forma: *pe îndălete*.

² Cf. și *viorint*: „Bubă albă, bubă neagră, bubă galbină, bubă *viorintă*...“ (E. Hodoș, *Descânțece*, p. 49).

³ Cf. Pămfile-Lupescu, *Cromatică pop. român*, p. 15.

cum și într'un descântec „de brâncă“ din colecția de *Versuri populare române* a păr. T. Bălășel (ed. „Ramuri“), I, 2, p. 46:

Tu brâncă neagră,
 Tu brâncă albastră,
 Tu brâncă roșietică,
 Tu brâncă verde,
 Tu brâncă turchează¹,
 Tu brâncă galbenă,
 Tu brâncă vișinie,
 Tu brâncă *piersicie* . . .

piersică. (a).

Reluăm problema originii acestui cuvânt², în speranța că putem aduce argumentul hotărîtor pentru legătura etimologică cu *piersic(ă)* prin ideea de colorare (a pielii contuzionate), așa cum susține aici (III, 654) L. Spitzer (cf. și germ. *blau schlagen*).

Studiind sinonimica latină pentru „albastru“: *caeruleus*, *caerulans*, *caeruleatus*, *caerulosus*, *subcaeruleus*, *aerinus*, *aerius*, *thalassicus*, *thalassinus*, *venetus*, *caesius*, *lividus*, *sublividus*, *glaucus*, *cyaneus*, *hyacinthinus* (cf. și Blümner, *Die Farbenbezeichnungen bei den röm. Dichtern*, pp. 134), K. E. Goetz (*Waren die Römer blaublind?* în „Archiv für lat. Lex.“, 14 [1906], p. 75 sqq. și 15 [1908], p. 527 sqq.) citează, între alte texte, următorul pasagiu din Ammianus Marcellinus (13, 6, 75): „*Persae subnigri vel livido colore pallentes*“.

De fapt, indiferent dacă se referă la însuși poporul sau numai la originea fructului numit după regiunea de unde s'a răspândit (cf. Hehn-Schrader, *Kulturpflanzen*, etc., p. 246³), *color*

¹ „Turquoise“: de inserat, între sinonimele lui „albastru“, împreună cu *mieru* (dial. și *mierău*), *civit* „indigo“, etc. (cf. Pamfile-Lupescu, I. c.) — Pentru rolul nuanțelor (deschis, închis) față de colorarea fundamentală, cf. observațiile lui Goetz (I. c., 14, p. 88), vorbind de „Schattierungen dieser Farbe“ și ale lui Wölfflin (*ibid.*), adăugind comparația cu it. *vino nero* „Rotwein“, cum și rom. *vin alb*; apoi: însuși rom. *albastru*.

² El e atestat, cu înțelesul de „bat bine pe cineva“, și'n *Rev. crit.-lit.* III, 164.

³ Pentru reflexele românești ale etnicului *Pers*, DR, III, p. 429, adăugînd încă: *piersidesc* (în *Alexandria*, ed. Brașov 1915, p. 57), *piersicean*, despre tutunul de Gheurgê „= Jenigê (*Cron. exped. turc. în Morea*, ed. Iorga, p. 21)“, precum și „tutun *persaciu*“ (Iorga, *Ist. comerțului românesc*, [II], p. 140) e tutun *persan*; cf. „tiuti[un] turcesc (*ibid.*), tutun „*tombechiu* și de Janina“ (101), „Enigê“, etc.

persicus înseamnă la Romani: „violet, violacé“ și, prin extensiune: „pâle, livide“, ca și vfr. *pers*.

Relativ la acesta, însă, Maurice Mann (*La couleur perse en ancien français et chez Dante*, în „Romania“, 49 [1923], pp. 186—203) observă următoarele: „Nous trouvons un emploi spécial de *pers* dans la description des taches sur la chair humaine, produites par des coups violents. Les taches sur la peau sont „livides ou per ses“, ce qui veut dire: livides ou violettes“ (p. 194)¹.

E vorba, prin urmare, fără îndoială, de „vânățăi“², de „petele vinete“ ce apar pe carnea lovită, — de „cianozarea“, „înalbăstrirea“ pielii prin contuziuni.

piteică.

‘Cântariu împletit din ațe, sfori, spre a duce în el hârbul cu mâncare la câmp’ (Viciu, *Glosar*, 67).

Probabil, din rut. *petel'ka* ‘Schlinge’.

Peteucă, petiocă ‘gânjul ce leagă leuca de carâmb’ (Tiktin) e, evident, același cuvânt.

pițigoiu.

Numele acesta, cu variantele sale (v. Marian, *Ornitologia*, II, 143), al păsării *Parus maior* L., n’a putut fi definitiv explicat,

¹ Cf. însă și observațiile lui E. Hoepffner, *ibid.*, pp. 592—7, cum și L. Havet, *Sorus, adjectif de couleur* (*ibid.*, 45 [1918—9], p. 500 sq.): *sorus*, „pâle“ (cf. rom. *sur*, derivat de obicei din s-cr. *sur*, „pâle, gris“). — De asemenea, acum în urmă. L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, II, 408, n. 1,

² Cf. *Vânățăi* ‘Augenringe’ (Dosoftieiu, *VS.*, ap. Lacea, 140), „cearcăne vinete în jurul ochilor“ (cf. fr. *yeux cernés*). — *Vânățări*, „sus de tot, la o înălțime mare: când cineva se suie într’un pom, copac înalt, și ajunge până aproape de vârf, se zice că-i în vânățări“ (rev. „Ion Creangă“, VI, 252; cf. și „norul vânt“, la care pleacă Făt-Frumos în basmul din Fundescu⁴, p. 32), ca și *vineție*, „firmament“ (*Rev. crit.-lit.*, III, 173), atestat și în cimilituri (Pascu, II, 118, 204), *vânăție* „ceriu“: până’n sus la ~ La Sfânta Maică Maria“ (Novacovicu, *Colecțiune folkloristică*, p. 126), *veneție*: „spre venețiile cerului“ (Isidor Ieșan, *Secta Paterenă în Balcani*, p. 566), confirmă de asemenea, sinonimica *vânt-albastru*: lat. *caeruleus* (= **caeluleus*), „azuriu“, despre cer; cf. și *lazur albastru* (Gavril Protul, în descrierea măn. Argeșului, la Iorga, *Din faptele străbunilor*², p. 134) ngr. *λαζούριον* = arab. *lazuarddi*, *lazurverddi*, din care ngr. *λαρτίβεργί* (Korais, *Ἄτακτα*, IV, 275), cum și turcismul *havaiu*, „azur“ (v. *Dicț. Ac.*).

pentru că explicările lui Tiktin „Ori după cântec, cf. germ. *Pinkmeise*, fr. *pinsonnière*, ori după micimea sa, v. *pictu*, ori după amândouă”) sau Șăineanu’ („tras din *pițigă*, a pișcă: pasărea obișnuște a lovi toate cu ciocul“) nu satisfac, deși legătura cuvântului cu *pițigă* (cf. it. *pizzicare*, „ferir col becco, propriamente degli uccelli“) e evidentă: ca derivat din *pițigă* consideră pe *pițigoiu* și S. Pușcariu, (*DR.*, III, 664).

Dar această *pițigare*, ca și it. *pizzicare*, e așa-zicând, în funcțiune de „cioc“; unul din numele păsărelei, *țiglav*, *țiglean* (Marian, *l. c.*), amintește pe *țigla*, „frigare“; Șăineanu însuși observă, cum am văzut, că „pasărea obișnuște a lovi toate cu ciocul“. Și atunci e firesc să ne întrebăm, dacă *pițigoiu* al nostru poată fi despărțit de cors. *pizzigone*, unul din numele dialectale italienești ale „botgrosului“, sinonim cu sard. *pizzugrossu*, piem. *bekdür*, mod. *teston*, *bekgross*, rov. *beccogrosso* etc. (G. Bertoni, *Italia dialettale*, Milano, 1916, p. 32).

podiri.

Pl. ‘Intrară îmbrăcați în *podiri* veșminte mohorîte’ (Do-softeiu, *Viețile Sfinților*, 12, 15, apud Lacea, glos., care notează glosa marginală: „veșminte lungi“¹).

Evident, gr. *ποδίρης* (*χίτων*), „talaris (tunica)“, lit.: „(haine) care ajung până la călcâie“².

pupăză.

Părerea generală e, că acest cuvânt reprezintă un derivat pe teren românesc din **pupă* (lat. *upupa*) prin suf. alb. -ză. (Așa, acum în urmă, și Capidan, *DR.*, II, 626³).

El ar putea fi, totuși, pe de-a’ntregul albanez, deoarece în

¹ *Mohorît* e, firește, propriu, violet. — Glosa „hâju“ (p. 109) se referă, sigur, la „bordeiu“. — „Intraportu“ (p. 113) nu e decât: întră port (haină).

² Cf. și sinon. ngr. *ποδόριον* ‘cestis talaris’ (Du Cange), cum și ngr. *ποδῶπανα*, obișnuit: *κάλτσιαι*.

³ Relativ la explicarea lui *împopoșonă*, e semnificativ și exemplul din Tiktin, s. v. *popoșă*: „s’a *popoșat* ca o pupăză“; de altfel, aici ar putea fi la mijloc vreo confuzie mai veche între lat. *upupa* și lat. *pupa* ‘păpușă’ (cf. *gătit* ca o *păpușă*), iar, pe de altă parte, în compoziția lui *împopoșonă*, e mai probabil să fi intrat sinonimul *împoșonă* (cf. Tiktin). „Inzorzonă“, decât *împomponă* (Capidan, *l. c.*).

albaneză găsim nu numai forma *pupa*, ci și *pupëza* (v. Leotti, *L'Albanese parlato*, Milano, 1916, p. 147).

Constatarea e, firește, valabilă și pentru mr. *pupuză* (Dalmetra).

ragade.

În înțelesul etimologic, de „crevasse, fêlure, fente“, al ngr. *ραγάδα* ‘σχήσις’ (Korais, *Ἀτακτα*, IV, 471), cuvântul e cunoscut și la noi, ca termen științific; dar la noi el mai însemnează și: „gurguiul, sfârcul țâței“¹ (comunicat de d. dr. V. Bologa din Cluj).

Această nouă accepțiune se explică, cred, prin confuzia între ngr. *ραγάδα* și ngr. *ρώγα τοῦ βουζίου* ‘mamelon, Brustwarze’, sens metaforic al lui *ρώγα*, *ρόγα* ‘grain de raisin’ (Korais, *o. c.*, p. 486); cf. și *ρωγαλίδα* (*ibid.*).

rogodele.

‘Tot felul de poame mărunte și necoapte’ (Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, II, 1210).

Se explică, socot, ca o simplă variantă a lui *rocodelle*, *rucodelle*, vr. *râcodeala*, *râcodealii*, *rucodêlîa* = sl. *rucodêlja* ‘lucru manual’, ‘ocupație pentru mâni’, aplicat, cum știm și la „desert, poricale“.

Rogoadle din „Graiul nostru“: „că bate chiatra *rogoadle* și bucățele de pe câmp“ (I, 236) „dă pă *rogoadle* mai iea sârmanii câți ceva bani“ (p. 237) are, firește, aceeași origine².

sărad.

‘Gewinde; găitan’ (Dosofteiu, Creangă, etc.).

Tiktin se gândește la vreun reflex al germ *Zierat*; Șăineanu nu-i știe originea.

Ea e totuși foarte apropiată: ngr. *σειράδιον*, τὸ „cordon, galon, passement“ (Contopoulos).

¹ Cfr. și: *botul țâței roșiu** (Fira-Kiriatic, *Cântece și hore*, p. 80).

² Pentru sinonimul *bolbotine*, explicat de A. Scriban din bulg. *bulvotina* ‘vomitura’, cf. pe de o parte moldovenescul *bolohaturi* ‘fructe crude, pe care le mănâncă copiii’, iar pe de alta: *bolbotine* ‘poame’ (Codin, *O seamă de cuvinte*, 10), *bolbotini*, ‘1. lobodă, știr și alte ierburi ce ies prin grâu, prin porumb, în locurile mai grase; 2. poame, fructe: „mănânci toată ziua bolbotini, a să te doară burta“’ (Boceanu, *Cuvinte din Mehedinți*, 85), *bolbotină* ‘buruiană în general’ (Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, 388); v. și Dicț. Acad., s. v.

sgârià (zgârià).

Că originea cuvântului e în sl. *dūrati*, *sūdrati*, — e cunoscut. Dar un mai convingător exemplu decât „își *dărià* fața“ din Moxa (citată la Șăneanu, s. v.) oferă Proloagele lui Dosofteiu, unde se păstrează chiar derivatul, intermediar: „*sderiară* corpul sântei Teodule cu țepuși de fier înfocate“, „cu *sdăruițuri* cu unghii de her strugitū“ (după excerptele din „Buciumul Român“, III, 152).

sicritate.

‘*Sicritatea* moșului n’o știu... Mă obișnuisem să-l numesc numai: „moșul de la No. 93“ (Ramuri, II, p. 169).

Diculescu, care s’a ocupat de acest cuvânt, fără a-i putea fixa etimologia, scrie (*Originile limbei române*, p. 41 sq.) următoarele :

„Un cuvânt mai curios [decât *spelb*, pe care-l derivă din lat. *ex-peralbus*¹] e *sicritate*, uzitat în toate județele de munte ale Țerii-Românești, având înțelesul de „numele familiei, conume“ și prin extensiune „adresă“. În vorbirea vulgului, *sicritate* n’are alt echivalent, căci poreclă, cu care s’ar părea că se poate înlocui, implică în sine ideia de *trivial*. „Numele i-l știu, dar i-am uitat *sicritatea*“ (*.*).“

Originalul cuvântului e, fără îndoială, ngr. *σκλητάδα*, ή, „famille; nom de famille“.

Subt forma-i genuină, el apare în „Babilonia Românească“² a lui N. Istrati, unde Hagi-Tufă roagă pe „arhon cinovnic“ să se recomande fiicii sale: „numai binevoiește a spune fiicii mele *scilitada* dumitale“ (p. 23 a ed. Iorga, care adnotează: „Numele?“).

Prin apropierea de *secret*, probabil, *scilitadă* a putut deveni **siclitadă*, *sicritadă*.

Intâmplarea face să dăm chiar peste această din urmă formă intermediară a lui *scilitadă* în drum spre *sicritate*, într’un articol din ziarul bucureștean „Cuvântul“ (10 Ianuar 1926): „Astfel a

¹ Adevăratul etymon latin (*helvus*, **experhelvus*) l-a găsit Giuglea (DR., III, 1090).

² Nu pierdem ocazia de a observa, că modelul ngr. (*Βαβυλωνία*, de Vizantios) al farsei lui Istrati, relevat de noi în „Rev. Istorică“ din 1920, p. 187, fusese semnalat deja de Ar. Densușianu prin „Rev. critică-literară“ III, p. 106.

început și s'a sfârșit cariera bietului Don-Juan [e vorba de o piesă franceză cu acest nume, publicată sub pseudonim de un bancher din Capitală], care, fără să-și schimbe *sicritada*, scris în românește și cu o anumită adaptare, putea să aibă la Tănase un alt destin . . .“

În ce privește originea termenului ngr. însuși, adăugăm că, după G. Meyer (*Neogr. Stud.*, IV, 82, cu variantele: *σκλητάδα*, *σκλητάδα*, *σκλητή*) el ar reprezintă o bază romanică: it. *schiatto*, idem (cf. *o. c.*, II, 88, s. v. *σκλητάδα* 'schiatto, razza, stirpe, parentela', Somavera, etc.), pe când Miklosich (*Et. Wb.*, 341, citat de Meyer) îl subsumă sub ceh. *šlechta*.

sihlă.

Și : *sâhlă*. — 'Junger u. dichter Nadelwald; Hochwald; (Edel-)Tanne' (Tiktin, care consideră posibilitatea unui lat. *silva* venit prin cancelaria ungară).

Cuvântul e, în orice caz, identic cu rut. *sihla* (сигла) 'Bergwald, Hain' (Żelechowski, II, 863).

smăltă (a).

'A împodobi cu diferite colori', glosează Șăineanu, care nu dă originea cuvântului.

El e un derivat din *smalt* = ngr. *σμάλτον*, „émail“, de unde ngr. *σμαλτόνω*, „émailler“ (Contopoulos), — dublet al obișnuitului *smăltui* (din germanismul *smalt*).

smidă.

Ocupându-mă de originea lui *smidă* 'Buschwald' (DR., III, 736), am pomenit în treacăt și de *smidă* 'Hagel', ca de un simplu ononim al celui dintâiu.

S'ar putea, însă¹, ca legătura celor două cuvinte să fie mai mult decât o asemănare fonetică: germ. *Hag* 'bosquet, bois' și *Hagel* 'grăle' nu aparțin aceleași rădăcini (*hag*, „schlagen“)?

Dar atunci *smidește*, „fulgeră“, cu care-l puneă în relație Șăineanu pe *smidă* 'Buschwald', exact: „pădure doborâtă de trăsnet“, — deși nu în sensul presupus de el, — constituie, în

¹ Chiar independent de *lucus* a . . . *lucendo*“!

adevăr, un termen mediu, care înlesnește tranziția dintre cele două cuvinte (resp. însemnări).

Există, pe lângă aceasta, în rutenește un cuvânt foarte asemănător : *smida* 'Moos' (Żelechowski, II, 888),

Relativ la etymonul ngr. *σημύδα* însuși, relevăm că Korais (Ἄτακτα, V, pp. 336, 356) îi dă, pe lângă înțelesul cunoscut, de „betula“ (mesteacăn), și pe acela de *ῥοῦντα* = *τξουλόφι*, fiocco, flocon; pannicula, apex, floccus; toupet, touffe, huppe', — ceea ce ar oferi, iarăși, o bază de conciliare a celor două accepțiuni românești (cf. *flocon de neige*).

Mai adăugim, în sfârșit, că într'o schiță moldovenească din „Adevărul Literar“ de la 16 August 1925, se întâlnește, repetat, varianta : *zmidă*.

Vr. soranu ; soronariu.

Soranu îl găsim atestat la Dosofteiu (*Viața Sfinților*, 315, 32) : „cu îmbrăcăminte de *sorănă* îmbrăcată“.

C. Lacea îl glosează, în teza d-sale din „Anuariul“ Weigand (p. 133) : „grober Stoff“, — destul de exact, fiindcă originalul cuvântului e, după toată probabilitatea, acel sl. *сораники* (s. *сѣранники*), care se întâlnește în vechile noastre documente slavone, ca un calificativ al pieilor de oaie (cf. I. Bogdan, *Doc. lui Ștefan-cel-Mare*, II, 278), și pe care Hasdeu îl traducea prin : „piei crude“ (*Arhiva Istorică*, II¹, 130), de sigur mai bine decât Kalužniacki : „piei sure“.

Același cuvânt însă dă cheia înțelegerii derivatului *soronariu*, atestat foarte des, atât ca apelativ, cât și ca nume propriu, dar niciodată explicit :

‘*Soronarii* (sic) moldoveni, pomeniți la un loc cu cizmarii, au vreo legătură, ce nu se poate încă desluși, cu aceștia’ (N. Iorga, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, p. 172). — ‘Tot felul de meșteșug : den blănari, den croitori . . . den stoliari, den *soronari* și tălpălari, den făclieri . . .’ (în „Condica lui C. Mavrocordat“ p. 1629, la N. Iorga, *Studii și doc.*, VI², p. 430; cf. *ibid.*, p. 433 : „bresla cizmarilor și *solonarilor*“, cum și Bianu, *Catalogul mss. Academiei*, I, p. 509 și II, p. 425 : *soronar* și *suronar*¹). — ‘Staroste de *sorunari* (sopunari?)’ (Antonovici, *Doc.*

¹ Impreună cu *chichicear*, *scăuiar*, *teslar* ; ba chiar (p. 247) : *cărturar* = legător de cărți (într'o însemnare din 1824).

bârlădene, I, p. 406; cf. *ibid.*, II, 23: 'Puțul Soronarilor'. — 'Soronar, negustor de boi' (Gh. Ghibănescu, în rev. „Ioan Neculce“, I, p. 20). — 'Solonariu ce dubea piei' (Leca Morariu, *Un nou manuscris vechiu*: „Isopia Voronețiană“, extr. din Calendarul „Glasului Bucovinei“ pe 1922, p. 4, unde se notează și numele de fam. *Solonariu*).

La un derivat din *Solun* (Salonic), în adevăr, ar fi mai greu de gândit, iar la unul din *sol*, „sare“ (cum e, de fapt, acel *solarî*, „țărani cari umblă cu cantități de sare prin sate“, din *Noua Rev. Rom.*, VIII, 88 = sârb. *solar*, idem; cf. și *solărit*, vechea dare pe sare), tot așa, măcar că s'ar putea crede că e vorba de „săratul“ pieilor.

sotea, șotie.

„Sotea“ e numele Dracului în Anonimul Bănățean. El a fost considerat ca un fonetism local pentru *Socea* (Zanne, *Prov. Rom.*, VI, 555), poate: „cel din soc“ sau „cel ce sucește“ (?).

Dar el poate fi pus, credem, în legătură cu *șotie* „nebie, poznă, drăcie“, *șotielnic*, „poznăș, neastâmpărat, care face boațe, drăcos“ — și amândouă cuvintele s'ar putea apropia de s.-cr. *lošotije*, „unsichtbare Dämonen, welche den nächtlichen Wanderer auflauern“ (spre a-l zugrumă sau da pe râpă); v. Edm. Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbo-Kroaten*, Viena 1925, p. 15.

spăcumă.

'O ață răsucită în două' (Șezătoarea, II, 43).

Supt această formă, cuvântul e mai apropiat, într'un fel, de **spacuma* = gr. *σφήκιωμα* 'ficelle', *ῥχοινίον λεπτόν* (v. Korais, *Ἄτακτα*, V, 344, care citează și pe Hesychius: „*σφήκιωμα, πύκνωμα καὶ ὁ δεσμός*“), decât subt formele: *spăgmă*, *spėgmă* 'acia răsucită, filum duplicatum' (Lex. Bud.), *spėgmă*, *spemă* 'ață mai groasă de cusut' (Frâncu-Candrea, *Moșii*, 105), pentru care cf. și it. *spagato* și *spago* 'funicella sottile, filo a più capi, torto e impeciato, con cui i calzalai cuciscono le scarpe' (Rigutini-Fanfani-Tommasèo)¹, de unde — indirect — *șpargă* = ață mai groasă

¹ *Triplic*, „un sculișor de ață răsucită, de culoare albă, roșie și albastră“ (Marian, *Nașterea*, p. 260, n. 3, cu gândul, vădit, la lat. *triplex*, **triplicius*!), e, însă evident, o simplă variantă — prin sincopă — din turcismul *tiriplic*, „fir de bumbac; bumbăcel“. — De același soi u e etimologizarea *herezi* p. *hărăzi* (aluzie la *herezi*!), ce se aude în Ardeal. — O interesantă etimologie populară citesc în „Neamul Românesc“ din 15 Aug. 1925: „Cărdășie“ = *cărdășie* + *cărd*.

(Bârlea, *Cântece pop. din Maramureș*, I, 60), *șpogat* = sfoară, spargă, spagat (Viciu, *Glosar*, p. 79, unde și: *spdmă* = ață, spegmă).

Tot ca o variantă a cuvântului nostru trebuie privit și *spâcnă* 'fășie, viță de cânepă' (rev. „Ion Creangă“, II, 302).

șură.

'Scheuer'.

Identitatea cuvântului cu însuși glosa germană e sigură, (cf. Tiktin și Șăineanu), dar intermediarul — având în vedere extensiunea termenului — pare a fi rut. *șura*, „Gebäude zum Trocknen der Tabakblätter“ (Żelechowski, II, 1102).

șuiu.

'Der nicht ganz richtig im Kopfe ist, schussig'.

Tiktin îi dă, ipotetic, ca etymon pe vsl. *šuj* „link“.

Poate mai curând rut. *șuja*, „Lump, Lumpenkerl“ (Żelechowski, II, 1103).

surchidî.

'1. Antreiben, hetzen; 2. (Knöchelspiel) ~ *arșicul*, den Knöchel schnellen' (Tiktin).

Șăineanu, s. v., vede aici o metaforă din jocul în arșici; cf. *surchideală*, „1. lăsare pe jos a ultimului arșic; 2. *fam.* bătaie“.

Ne-am gândi la turc. *sürkedik*, „maraudeur, Nachzügler des Heeres“ (Zenker, 524^b).

șerabă.

'Schmähwort für alte, grobe Stiefel' (Tiktin, s. v. *scrabă*, cu variantele: *scroabă*, *scroambă* și cu „Et. Unbek.“).

Moldovenism, provenit din rut. *škrab*, „alter, abgetragener Stiefel“ (Żelechowski, II, 1093); cf. și *škarbân*, idem (*ibid.*, 1091), cu sinon. *škorlat* (1093).

De însemnat și derivatul verbal *a se scrombăi* (despre niște ghetete uzate), din care vrea Șăineanu să derive pe *scroambe*.

șlampăt.

Despre o persoană care umblă neglijent și lălăiu.

Rut. *šlampati*, 'schlappen, schlaffen, schlürfen beim Gehen'

'langsam, schwerfällig gehen'; cf. *šlampák* 'alter, zerrissener Stiefel, Scherb' (Želechowski, II, 1093), *šlampati* 'hin u. her trottern' (1094).

iș

șuntai-muntai.

Expresia e atestată pentru Moldova în rev. „Ion Creangă“, IV, 187: „șuntai-muntai = ori una, ori alta, sau taman (tocmai) pe taman (tocmai)“.

Îa reflectă, foarte probabil, locuțiunea turc. *šunda bunda*, (*šarada burada*) 'dort und hier', *šundan bundan*, 'von dort und non hier' (Zenker, 551).

Un reflex mai fidel reprezintă, însă, expresia ardeleană *per șundam bundam*, „cu șoalda, prin tertipuri“ (comunicat de dr. Hațieganu din Cluj), împrumutată — poate, prin ungurește¹ — în această formă cărturărească, de la negustorii greci, specialiști în materie.² »r

Pentru baza onomatopeică a formațiunii, e interesant de comparat rut. *šurdu-burdu*, „vom Geschrei des Truthahnes“ (Želechowski, II, 1102) cum și rom. *hurda-burda*: „Aicea sănt trebili cam *hurda burda*“ (în corespondența lui Hagi-Pop, ed. 1974, p. 83), iar, ca formațiune analogă, deși diferită ca înțeles: *hurduz-burduz*, etc.

tăbărei (a).

'A ridică s. purtă cu greu ceva în spinare' (Șăineanu, cu origine necunoscută).

Identic cu rut. *terbičiti*, 'anziehen, auf sich nehmen' (Želechowski, II, 957).

târnosi.

Nu în înțelesul de „a sfinti“ (fiindcă acesta e cunoscut ca origine), ci în acela de „a trage de cap, de păr; a chelfani“, sinonim cu *târniți* (Șăineanu), e cred, rut. *tirmositi, temositi*, „starck rütteln, schütteln“ (Želechowski, II, 964, 959).

„Tălușu' și haptițu'!“.

Înjurătura, care se aude prin Dorohoiu la adresa Evreilor, se explică ușor ca o aluzie la costumul de rugăciune evreiesc:

Căci se presupune se întrebuințează exact în această formă, și de Unguri.

tallith (în jargon: *tallesz*), spune B. Kohlbach (*Die Gebetstracht bei den Juden*, în „Zeitschr. d. Verein f. Volkskunde“, 1925, p. 14 sq.), „die aus reiner Schafwolle gewebte Umhüllung“, înlocuită de vreo jumătate de veac prin una „aus weisser Seide mit den beiden Seiten eingewebten schwarzen Längstreifen gefertigte“, are, la cele patru colțuri, lungi ciucuri sau „țorțamuri“ (franjuri) — *fițith* ai Scripturii (*Numeri* 15, 37—40, în Deuteronom 22, 12: *gedlilim*).

Dacă — deși nu putem afirma cu siguranță — aceste „fițis“ (cum li-se zice în Moldova) se mai chiamă cumvâ, și *harhâl(uri)*, — turcism care se întâmpină în dr. cu sensul de „salbă, colan“ (v. Dicț. Ac.) și în mr. *hîrhâlîă, -iî*, „bărbiile roșii și cărnoase de la cocoș sau de la găină“ (Dalametra, 110), — poate că și *Harhar* = Evreu, explicat de obicei ca un onomatopeu (v. Dicț. Ac., s. v. *hârhâf*), s’ar raporta mai curând la costum. (Accentul e și: *harhâr*, cum îl dă Dicț. Ac., l. c., dar și: *hârhâr*).

tândală.

Are și un sens special în popor, pe care lexicoanele nu-l dau:

‘În ziua de *tândala* (la mijlocul Postului Mare), se numără ouăle și mieii și nu se lucrează (rev. „Ion Creangă“, V [1912], p. 149).

La bază e, evident, același înțeles de „a migăli, a mocoși, a lucră încet“ al verbului *tândăli*, (germ. *tändeln*), din care se admite că derivă numele *Tândală* (cf. DR., I, 238)¹.

tăpșan.

‘Platou’; ‘lemn așezat dinaintea vetrei, ca s’o fie’.

Tiktin, ca și Șăineanu, se gândesc la un derivat din *tăpși*, *tepși*, el însuși neclar.

Amintim pe r. *tapčân* ‘Schlafbank’ (Želechowski, II, 948).

¹ Cf. totuși și turc. — pers. *telende*, subst. „bègue, Stammler“ (Zenker, 307 e). Alt nume interesant de etimologie populară e *Inătoarea*, personificată ca „o femeie lacomă, urită, care mănâncă lumea“ (Codin-Mihalache, *Sărbătorile de toamnă*, p. 94) și identic cu *Ignatul*, *Ihnatul*, *Ignatul-porcilor* (Pamfile, *Sărb. de toamnă*, p. 197), deci: *Ignătoaia*.

Mr. țârubiă, -hi.

„Opincă“, de unde: „țâruhă(r), -ri, opincar“ (Dalametra). Reproduce, firește, pe ngr. τζαρούχι(α), „tsarouque, espèce de chaussure à la poulaine [gurguiate à la mode de Pologne !]“ (Legrand-Pernot, *Chrest. gr. mod.*, 480), alb. *țarihe*, idem, cum se spune de obicei¹, dar acesta însuși nu e, după toată probabilitatea, decât un reflex al rom. *țari*: *ițârushi; cf. *țarași*, iar pentru sens și mr. *cioàric*, dr. *cioareci*, față cu prototipul turc *čorik*, „încălțăminte de piele groasă“ (Șăineanu, s. v.), *čaryk* (ngr. τζαρώχι) 'espèce de gros soulier, pantoufle des paysans et des bergers' la Zenker, 340^b 2.

Ar fi, prin urmare, de adaus la Pascu, *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, Genève 1924.

teflu.

Între sinonimele pentru „bouche, museau, bec“, am însemnat în DR., III, p. 448 sq., și pe *teflu*, „bot sau rât, la porci“ (Rădulescu Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 73; cf. idem, *Ingerul Românilui*, p. 357, supt *râmă*: „teflul-botul³ — și Nevasta leneșă, p. 72: „Porcii, dă-i cu *teflul* pe el . . .“), fără a-i arăta originea.

Ea ar putea fi în turc.-arab. *tefl*, (*tüfl*, *tüfâl*, *tefû*), 'crachat, crachotement, salive, écume; Speichel den man ausspuckt, öfters Ausspucken; Schaum' (Zenker, 298^c, 299^a)⁴.

teleap-teleap!

Sau: *talap-talap!* — Indică, în Moldova, un mers greoiu, trăgănat (cf. Șăineanu, care trimite la sinon. *tala-tala*, „binișor, încet-încet“, de origine necunoscută).

¹ Cf. acum și G. Pascu, *Dictionn. étym. macédo roumain*, II, p. 96, no. 1835 (*țâruihe*).

² Pentru evoluția semantică, cf. acum și K. Jaberg, *Zur Sach- u. Bezeichnungsgeschichte der Beinbekleidung in der Zentralromania*, în „Wörter und Sachen“, IX² (1926), p. 151 sqq.

³ Cf. și *tiplă* (pentru care v. Tiktin, *ad. voc.*).

⁴ Profităm de ocazie pentru a adăugi sinonimele: *niciul*, „vârful nasului de la porc (care e tare și cu care rămă)“ [cf. *bercii* nasului de om], *râmuș* [= râmăș], „nasul, viciul [sic: = niciul] (cu care rămă porcii)“ (rev. „Comoara Satelor“, III [1925], p. 51), *sfârlă*, „rât de porc“ (Sadoveanu, *Priveliști dobrogene*, p. 70 sqq.), pop.: „bobârnac“. — Aduge și mr. *dintămă* (*dhintamă*), „cioc, plisc, clonț“ (Dalametra, 78). — Asemene, pentru „gură“ (peiorativ): *loandră*, 'gură-rea': „mai ține-ți ~!“ *Rev. cr.-lit.*, III, 159), probabil identic cu *landra* 'potaie, haită de câni' (v. DR. IV, 179).

Originea e, fără îndoială, în rut. *taljapu-taljapu!* int. zum Ausdruck von längerem gleichmässigen Plätschern (Želechowski, *l*, 946), *talap*, *taljap*, interj. vom Hinfallen in eine Flüssigkeit (*ibid.*, 945), *taljapalka*, *taljapalo*, *taljapati*, etc. (*ibid.*, 946)¹.

terfelî (a).

‘Besudeln, beschmutzen’, ‘a mânji; a sudui, ocări’.

Tiktin, ca și Șăineanu și alții, întrevăd „neclar“ o legătură cu *tearfă*, „cârpă“.

S’ar putea însă, ca înțelesul original să fi fost ceva mai benign: „a glumi pe seama cuivă, a-l ridiculiză“, — și gama a putut urcă ușor, prin „a-l lua în caraghioz“, „a-l face de râs, de tot râsul“, „a-l batjocori“, etc., până la accepția actuală. — și, în acest caz, ung. *tréfal*, „scherzen, spassen“, s’ar potrivi foarte bine; căci, formal, nu e nici o piedecă: din *tréfal* avem regulat **trefäll*, **trefell*, apoi *terfelî* (cf. *fești* și *festell* din *fest* „malen“, pentru dezinență).

Adăugim că tot la etyma ungurești se gândeă și A. Scriban (*Arhiva*, 1912, p. 190), propunând să se aleagă între *terhelni*, „a împovora“, și *tereferełni*, „a flecări“.

toemagi.

Originea turcească a acestui cuvânt e pe cât de sigură, pe atât de nelămurită.

Șăineanu, cel mai expert în materie, îl consideră ca o accepție secundară a lui *toemag* ‘ciocănaș’ (turc. *tokmak*, idem), iar Tiktin, ultimul care s’a ocupat de el², scrie: „Offenbar, dass[elbe] Wort wie *toemac*. Die Bedeutungsentwicklung ist dunkel“³.

Legătura cu ciocanul e însă așa de neverosimilă din punct de vedere semantic, încât unii s’au gândit să părăsească chiar

¹ Cf. și ung. *talap* „Fussgestell“ cum și derivatul verbal *tălăpesc*, despre aripă (E. Hodoș, *Poezii populare din Banat*, III : *Descântece*, p. 7).

² Pascu (*Archivum Romanicum*, IX [1925], p. 310) reduce la turc. *tokmak*, ‘mailet’ nu numai pe dr. *toemagi*, ci și pe mr. *tumaciu* ‘feuillage’ = alb. *tumač* ‘nouilles, macaroni’ (Capidan, DR., II); cf. mr. *tumaču* ‘mâncare de tăieței, cu unt și brânză’ = alb. *tumatš*, *tumatše* ‘Blätterteig’ < it.-dial. *tuma* ‘caș proaspăt’ (idem, *Românii nomazi*, pp. 103, 173).

³ Mai curios e, că Tiktin desparte de acest *toemac* (*toemag*) ‘ciocănaș’ pe *toemăgel* (*togmăgel*) ‘Keulenschwamm, Clavaria’, care înseamnă propriu-zis, evident: „maciuchiță, ciocănaș“.

terenul turcismelor și să caute obârșia cuvântului în ungurește : *tökmag* 'sămânțe (sâmburi) s. mațe de bostan' (Scriban, în *Arhiva* din 1913, p. 237).

Fixarea etimologică e, deci, binevenită.

Tocmagii românești sânt turc.-pers. *toutmadj* 'pâte coupée en rubans étroits, espèce de vermicelle' (Barbier de Maynard, I, 496), 'espèce de pâte taillée en long qui se prépare en potage avec du lait caillé' (*ibid.*, II, 303).

tolăni (a se).

Cihac îl raportă la *toloacă*; altă explicație, mai plauzibilă, nu știm să se fie încercat (Scriban, *Arhiva*, 1913, p. 191, în scoate din ungurește și-l pune alături de *tolojesc*, *tolocesc*).

Turc.-arab. *tûlâni*, adv. „en long, der Länge nach“ (Zenker, 611 ^a), *toulani*, „allongé, oblong“ (Barbier de Meynard, II, 325) n'ar merge? S'a zis întâiu: a stă (a ședeà) *tulani*, „lungit“; apoi: *tulănit*—*tolănit*; în sfârșit: *a se tolăni*.

Trebue să însemnăm însă și pe rut. *telenjiti*, 'müsig hocken' (Želechowski, II, 954), 'a lenevi, a trândăvi'.

țurcă.

'Bețișor ascuțit de ambele căpătaie (*sic*); *de-a țurca*, joc de copii, care bagă bețișorul numit *țurcă* într'o gaură săpată în pământ și alți jucători îi opresc să se apropie' (Șăineanu, cu „originea necunoscută“, ca și Tiktin, s. v.).

E vădit același cuvânt cu rut. *țurka* 'Spange; Haft, Entershaken; ein kleiner Pflock an beiden Seiten zugespitzt; Art Knabenspiel, mit Klötzen, od. mit Kegeln, nach denen man mit einem Stocke wirft' (Želechowski, II, 1058).

verdete.

'Băț scurt și gros' (rev. *Ion Creangă*, IV, 188).

'Par (de bătaie), lemn gros': „Ce faci cu *verdetele* ăla, vrei să omori lumea?“ (I. Boceanu, *Glosar de cuvinte din jud. Mehedinți*, p. 106).

Semnalăm acest cuvânt, nu pentru că ar fi ceva insolit în sensul său special (analogia unui *nuià* = *novella*, sau *mlădiță*, lit.: „tinerică“, dovedește contrariul), ci pentru că spaniola oferă un pendant perfect exact: *verdugo*, „Sprössling, Schössling; ein grü-

ner Zweig; eine Rute, Gerte; ein Degen mit einer sehr schmalen Klinge; eine Strieme von einem Peitschenhieb; ein Henker, Scharfrichter“ (D. Terso Seckendorff, *Diccionario de las lenguas española y alemana*, Hamburg-Nürnberg 1824, s. v.); cf. și it. *verduco*, „spada di stretta lama che taglia da quattro lati“ (Fanfani-Rigulini-Tomaseo), byz. βαρδοῦχα — și n. de fam.-rom. *Varduca* (lași).

vretie.

‘Sac, de punem bucate în el’ (Giuglea—Vâlsan, *De la Români din Serbia*, p. 399).

E sârb. *vreća*, „Sack“ (Filipović, 529).

vun.

‘Mulțimea mișeilor îndesându-se până la dânsul ș’au ajuns până la *vun*’ (Dosoșteiu, *V. S.*, 3, 18); — ‘du-te de stăi la *vun* și trecând morții, să-i numeri’ (*ibid.*, 3^b, 2, apud Lacea, care notează că „in beiden Fällen steht am Rande *būori*“).

Buori (*bouri*) înseamnă însă semnul de hotar, prin-urmare *vună* e „movila, movilița“ (de hotar, de vamă), adică gr. βουβό(ς), „Berg, Gebirge“¹.

zibidiu.

‘Și așa s’au pornit Inicerii *zibidii*, de duceă pe robi ca niște oi spre junghere, fiind soții doi pe unul, trei pe altul, unul pe unul, și îngenunchindu-i, au preot de eră, au mirean, au Grec, au Frânc, au boer, au sărac, au doftor, au gerah, le tăia cu mâinele lor capetele și câte o ureche, și, arătând la Vizirul, își luă bacșișul’ (*Cronica exped. Turcilor în Moreea*, ed. N. Iorga, p. 77).

Cuvântul, ‘atestat în toate manuscrisurile cronice, dar suspectat și neidentificat până acum (v. l. c., nota 3), e turc. *zibidi*, „homme de rien, vaurien“ (Zenker, 477^b)².

¹ Amintim și confuziile la care dă naștere — adesea, tocmai din această pricină — omonimia între gr. βριον ‘graniță’ și βριον ‘deal’.

² În toponimicul *Odaia Zebede* (Frunzescu), avem a face însă, mai probabil, cu numele personal *Zebedeu*, *Zevedeiu*, dacă nu chiar cu o metateză din *Bezede* (bezade).

zlamac.

Se întrebuițează prin nordul Moldovei, în expresia: „a face pe cinevâ *zlamac*“ = a-l zdrobi.

E rut. *zlómok*, „Bruchstück“ (Želechowski, I, 304), slov. *slomak*, „fragmentum“ (Mažuranić, *Rječnik*, p. 1329).

cârcioc.

‘Chichițe, clenciu; pretext de ceartă, de nedreptate’.

Și: *cârciog*, cu derivatul *cârciogar*.

Rutenește există *cručok*, „Häkchen“, cu același înțeles figurat: „verfängliche Frage; Alles, was das Recht verdreht; Ränke, Chicanen“ (Želechowski, I, 385).

V. Bogrea

